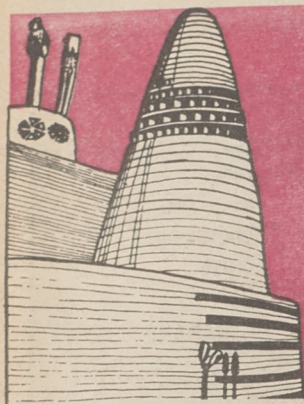

Zimbabwe in beeld

Een uitgave van de Stichting Kunstzinnige Vorming De Gelderse Vallei

Prijs: 1 gulden

Zimbabwe's beelden veroveren de wereld

Langs de kant van de weg in de Zimbabweanse hoofdstad Harare vind je her en der stalletjes met stenen dieren, mensenhoofden en een paar meer abstracte sculpturen. In het centrum schieten jongens je om de haverklap aan als je er Europees uitziet. Ze tonen je een beeld en bezweren dat je het voor een zacht prijsje mag kopen. In het park loop je onwillekeurig aan tegen de 'echte kunst', indrukwekkende werken van de Zimbabweanse kunstenaars van naam.

En daarvan zijn er veel in Zimbabwe. Hun faam verspreidt zich steeds meer over de wereld. De tentoonstelling Beelden op de Berg wordt een hoogtepunt: 120 werken. Nog nooit heeft Zimbabwe zo'n uitgebreide collectie op reis gestuurd. De Zimbabweanse beeldhouwkunst is uniek in Afrika. Andere volken zijn vermaard om hun beelden van hout, maar de Zimbabweanen zijn vrijwel de enigen die in steen werken.

En dan te bedenken dat deze kunst nog maar een jaar of dertig jong is. De geschiedenis van de moderne Zimbabweanse beeldhouwkunst begint aan het eind van de jaren vijftig. In het berggebied Nyanga, in het noordoosten van het land, ontdekt Joram Mariga de grote mogelijkheden van soapstone (speksteen), dat in zijn streek voor het oprapen ligt. De steen is zacht en gemakkelijk te bewerken.

Nationale kunst

Mariga slaat aan het experimenteren. Een rijke dame raakt in de ban van Mariga's beelden en koopt een groot aantal. Dat geeft de impuls voor anderen om hun geluk in steen te beproeven. De opbloeiende beeldhouwkunst in Nyanga trekt ook de belangstelling van de Frank McEwen, directeur van het nationale museum in Salisbury, zoals de hoofdstad van de

Het beeldhouwersdorp Tengenenge. Foto: Ernst Schade.

Britse kolonie Rhodesië in die tijd heet. McEwen voorvoelt dat hij aan de wieg staat van een belangrijke culturele stroming en roept de Shona beelden, genoemd naar het grootste volk van Zimbabwe, uit tot nationale kunst.

In het museum verdrijven beelden van Afrikanen meer en meer de schilderijen in de Europese traditie, gemaakt door mensen van Europese afkomst. McEwen verkoopt steeds meer werken aan buitenlandse kunstliefhebbers. Dan halen de politieke ontwikkelingen een streep door de rekening. In 1965 roepen de blanken een eenzijdige onafhankelijkheid uit. Een blank minderheidsregime neemt de macht van het koloniale bestuur over, naar het voorbeeld van Zuidafrika. Groot Brittannië gaat niet akkoord: ze had voor Rhodesië een echte onafhankelijkheid voor ogen.

De Verenigde Naties roepen op tot sancties. De Europese markt is ook voor de beelden gesloten.

De sancties hebben echter ook een onverwacht gunstig neveneffect. In het noorden van het land ziet de blanke tabaksboer Tom Blomefield zijn verdiensten drastisch teruglopen. Hij besluit een oude wens in vervulling te laten gaan: beeldhouwer worden. Zijn landarbeiders die werkloos dreigen te worden, nodigt hij uit zijn voorbeeld te volgen. Aan de voet van een berg ontstaat de beeldhouwersgemeenschap Tengenenge.

Nieuwe stroming

De berg bevat een enorme hoeveelheid zwart serpentijn en dit is het voornaamste materiaal voor een nieuwe stroming in de Zimbabweanse beeldhouwkunst. De kunstenaars van Tengenenge komen

van heinde en verre. Velen kwamen als trekwerkers uit Malawi, Mozambique en Angola.

Blomefield verkoopt de beelden aan de National Gallery en aan galeries in Zuidafrika. Na vijf jaar hebben de Tengenenge kunstenaars zoveel succes dat Blomefield zijn tabaksplantage kan verkopen. Hij behoudt echter het recht op het delven van steen en het voortbestaan van het beeldhouwersdorp. In de jaren zeventig neemt de gewapende vrijheidstrijd van de zwarte Zimbabweanen in hevigheid toe en in 1979 moet Blomefield Tengenenge sluiten. Het is te gevaarlijk geworden in het gebied. De vrijheidstrijd heeft succes: in april 1980 wordt Rhodesië als nog echt onafhankelijk en krijgt de naam Zimbabwe. Tengenenge begint van voren af aan.

Met de onafhankelijkheid gaat de Europese markt open voor Zimbabwe's beelden. Het betekent een grote stimulans. Rondom Harare groeit een nieuw centrum van beeldhouwkunst. Sommige bekende kunstenaars zijn al tijdens de vrijheidsoorlog naar de stad verhuisd. De stadse beeldhouwers laten zich meer beïnvloeden door de beeldhouwkunst in Europa en Amerika. Dankzij de onafhankelijkheid krijgen sommige talentvolle kunstenaars de kans in Europa naar een kunstacademie te gaan.

De Zimbabweanse kunstenaars putten hun thema's vaak uit mythen en legenden. Zo is een mens die in een dier verandert een steeds terugkerend gegeven. Achter de meeste beelden gaat een verhaal schuil. In deze krant lichten de kunstenaars een tipje van de sluier op van Zimbabwe's kunstleven.

IN DEZE KRANT:

Zimbabwe blz. 2
Volgend jaar viert Zimbabwe zijn tiende verjaardag. Tot 1980 heette het land Rhodesië en hadden de blanken de macht. Is er veel veranderd?

Geen decoratie! blz. 2
Veel beelden uit Zimbabwe zijn teveel decoratie, vindt Taptumo Gutsa. De zoektocht naar echte kunst.

Talent te over blz. 3
Museumdirecteur Rogers verbaast zich: „Elke maand duikt een nieuw talent op uit het bos”.

Vader blz. 3
Joram Mariga is de vader van de Zimbabweanse beeldhouwkunst. Wat een groen steentje op de zandweg te weeg kan brengen.

Tengenenge blz. 4
Het begon met een tabaksboer die zijn passie wilde volgen. Nu is het beeldhouwersdorp Tengenenge één van de belangrijkste kunstcentra. Matemera maakt naam met zijn ogen.

Ambacht blz. 5
Wat is „echte kunst” en wat kunstig gemaakte prullaria? De scheidslijn is vaag. „Soms voel ik me een aap in de dierentuin”.

Traditie blz. 6
Zimbabwe's eerste beelden zijn achthonderd jaar oud. De ruïnes van Groot Zimbabwe en waarom mensen in dieren kunnen veranderen.

Muziek blz. 7
De Zimbabwe-Beat rukt op, ook op de Westerse popstations. Maar de wortels liggen bij de Mbira en de Marimba. Tuto Mwendanda bouwt trommels van de dood.

Bernard Takawira

De energie van het vraagteken

Bernard Takawira staat tussen zijn beelden op het landgoed waarvan hij nu enkele maanden de landheer is. Twee leerlingen hakken aan een grote steen. Verroeste landbouwmachines staan vredig tussen de sculpturen. Landarbeiders timmeren aan een enorme kippenren. Een hoog, wit gebouw waarin vroeger de tabak te drogen hing, zorgt voor het decor van deze prive tentoonstelling annex openlucht-werkplaats.

Takawira neemt mij onmiddellijk op sleeptouw langs zijn werk. Een kubus met een gat in het midden en op de bovenkant een kalkskop: „Hier maak ik een grap. Je weet dat rijkdom bij ons in koeien gemeten wordt. Maar rijkdom heeft een gat. Er is te weinig land en je kunt minder koeien houden. Zeggen ze bij jullie 'een gat in de hand hebben'? Dat is een mooie uitdrukking. Daar moet ik wat mee doen”.

Maar ik zie in veel van uw beelden gaten.

Takawira: „Ik zal je vertellen hoe dat gekomen is. Vroeger maakte ik

Bernard Takawira. Foto: Wim Bossema.

ronde beelden, zoals deze, alleen een gezicht in een steen. De critici prezen me enorm om dat werk. Ze spraken heel vleierende woorden: 'zijn werk is breekbaar, gevoelig, zachttaardig, met mooie, vloeiende lijnen, hij respecteert de steen'. Eerst vond ik dat erg prettig, maar meer en meer verontrustte het me: 'ik wordt voorspelbaar, stereotype, monotoon. Ze weten precies wat ik zal maken'. Maar ik durfde niet anders te gaan werken.

Elke kunstenaar heeft een mo-

ment waarop hij bang wordt: als je je piek bereikt hebt in een reeks beelden. Daarna wordt het alleen maar minder. Je wilt een andere weg in slaan. En dan komt er plotseling een beeld dat je een opening biedt. Je voelt een grote nieuwe ruimte voor je opengaan. Dat zijn de beelden waarop de beeldhouwer verliefd wordt.

Dit is dat stuk. Zie je de lijn, het oog en de neus? Het is een vraagteken. Dat zorgde voor mijn doorbraak. Het vraagteken biedt onein-

dig veel mogelijkheden, veel meer dan bijvoorbeeld een cirkel: je kunt erin, erachter, ernaast. Ik zag overal vraagtekens, zelfs in zaden die ontkiemen.

Door die ontdekking kwam een enorme hoeveelheid energie los, die ik in jaren had opgebouwd. Ik ging met een vrachtwagen naar Tengenenge en kocht 35 ton steen. Ik zei tegen mezelf: 'nu zijn er geen regels meer, ik doe met de steen wat ik wil, of ze het nu mooi vinden of niet'. Het was eind 1983. Ik gooide me er tegenaan, hakte gaten in de steen, deed van alles wat ik nog nooit had gedaan. Het was een drastische verandering. Sommige van mijn bewonderaars waren geschokt. Maar ik won dat jaar de eerste prijs in de jaarlijkse beelden-tentoonstelling”.

Heeft u het gevoel dat u nu een nieuwe piek bereikt heeft? Staat er een nieuwe doorbraak te wachten?

Takawira loopt naar een ruwe steen met maar enkele lijnen. „Dit is net af. Zie je: het is anders. Kijk

vervolg pag. 2

Colofon

Zimbabwe in Beeld is een speciale uitgave van de Stichting Kunstzinnige Vorming De Gelderse Vallei, ter gelegenheid van de tentoonstelling Beelden op de Berg 5, Wageningen, 1989.

Tekst: Wim Bossema
Adviezen: Hanneke Koch
Productie: Jan Aldenhoven
Zet- en drukwerk: De Gelderlander
Met dank aan: Hivos en Novib, Harare

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door subsidies van het ministerie van WVC en van de NCO. Extra nummers zijn na te bestellen bij:

Stichting Kunstzinnige Vorming
De Gelderse Vallei
Wilhelminaweg 3
Postbus 642
6700 AP Wageningen
Tel.: 08370-21871

Golfvelden en arme boeren

Als je door Zimbabwe reist, kun je je moeilijk voorstellen dat hier tot negen jaar geleden een hevige oorlog tussen blank en zwart heeft gewoed. Als je blanken en zwarten in de rij ziet staan bij het benzinestation om een flesje frisdrank te bemachtigen is het onbegrijpelijk dat de blanke minderheid zich zo lang verzet heeft tegen democratie, en dus een zwarte meerderheidsregering. Zimbabwe is nu een vredig en naar Afrikaanse begrippen welvarend land.

Toen Zimbabwe nog Rhodesië heette, gold het als een ideaal oord voor Europese emigranten, net als Zuid-Afrika. De blanken hebben het zich naar de zin gemaakt in dit stukje Afrika. De herinnering aan die tijd wordt levend gehouden door de enorme villa's in de uitgestrekte buitenwijken van de hoofdstad, toen Salisbury, nu Harare. Stad, toen zwembaden, de tennisbanen, de golfvelden.

Om die bevoorrechte positie te behouden, verzetten de blanken zich tegen de roep van de Afrikanen om onafhankelijkheid. Toen het koloniale moederland Groot Brittannië aan die roep gehoor wilde geven, riepen de blanke Rhodesiërs in 1965 de eenzijdige onafhankelijkheid (UDI) uit. Als straf kondigden de Verenigde Naties sancties af tegen de rebellen. De politieke partijen van de Afrikanen gingen over tot de gewapende strijd.

Onafhankelijkheid

Aan het eind van de jaren zeventig hadden de vrijheidsstrijders zoveel terrein gewonnen, dat de minderheidsregering van Ian Smith

zich gedwongen zag te onderhandelen. Onder begeleiding van de Engelse regering kwam het zogeheten Lancaster House akkoord tot stand. Er werden vrije verkiezingen gehouden en in april 1980 werd Zimbabwe alsnog echt onafhankelijk.

De Zanu PF (Zimbabweanse Afrikaanse Nationale Unie Patriottisch Front) won de verkiezingen met een overweldigende meerderheid. Bondgenoot PF Zapu (Patriottisch Front Zimbabweanse Afrikaanse Volksunie) werd een goede tweede. De eerste jaren na de onafhankelijkheid stonden echter in het teken van de rivaliteit tussen de twee partijen. Zanu PF onder leiding van premier (nu: president) Robert Mugabe had zijn aanhang vooral onder het Shona volk, dat de meerderheid vormt. PF Zapu onder aanvoering van Joshua Nkomo kon rekenen op de steun van het Ndebele volk.

Ontevreden aanhangers van Nkomo grepen naar de wapens en voerden aanslagen uit op boerderijen van blanken, scholen en gezondheidsposten. Nkomo veroordeelde die terreuracties en de opstandelingen kregen de naam 'dissidenten'. In 1988 kwam er een plotseling einde aan de terreur. De twee partijen besloten alsnog samen te gaan. De dissidenten maakten massaal gebruik van de amnestiewet en de rust keerde terug.

Hoewel Mugabe verklaarde een socialistisch Zimbabwe voor te staan, veranderde er weinig in de economie. De blanke zakenlieden en plantagehouders mochten hun bezittingen houden, tot de verba-

zing van de blanken, van wie velen het land hadden verlaten toen de onafhankelijkheid naderde. Het verschil met vroeger is dat nu ook sommige zwarten bedrijven leiden en grote boerderijen hebben gekocht.

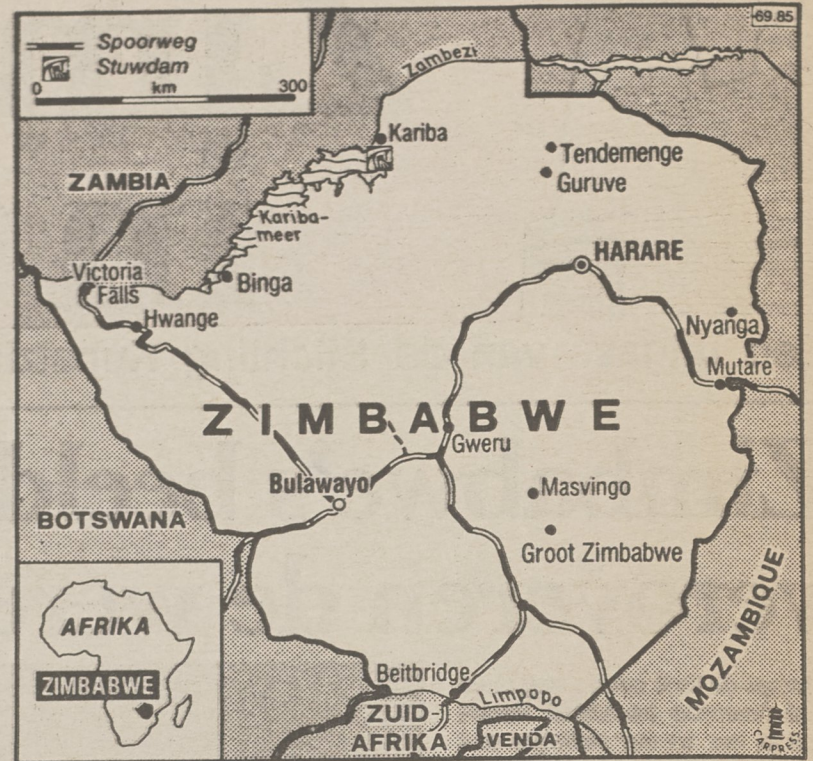
Er zijn nog veel problemen niet opgelost in Zimbabwe. De arme Afrikaanse boeren hebben nog steeds te weinig land, ook al zijn de oude reservaten omgedoopt tot 'communale gebieden'. De blanke hereboeren hebben nog altijd de beste grond, een erfenis van het koloniale systeem. Er is een groot werkloosheidsprobleem.

Maar daar staat tegenover dat alle kinderen tegenwoordig naar school kunnen en dat de gezondheidszorg nu voor iedereen is, ongeacht de huidskleur. De regering probeert het leven van de boerenfamilies in de communale gebieden te verbeteren met landbouwvoorlichting en kredieten.

Tiende verjaardag

Zimbabwe is zijn tiende jaar van onafhankelijkheid ingegaan. Het land staat politiek op een kruispunt. De eenheid tussen de twee grootste partijen is algemeen begroet als een stap vooruit. Maar hoe zal het verdergaan met de democratie?

Het afgelopen jaar stond de politiek in het teken van een corruptieschandaal. Ministers waren betrokken bij illegale verkoop van auto's. Mugabe stelde een onderzoekscommissie in onder leiding van rechter Sandura. De bevindingen kostte een handvol ministers hun kop en een van hen pleegde zelfmoord. Maar dankzij het openbare

onderzoek is het tanende vertrouwen van de bevolking in de regering weer toegenomen. Tijdens de viering van de onafhankelijkheidsdag, 18 april, zat het stadion weer vol mensen.

Zimbabwe is een belangrijk land in zuidelijk Afrika. Het Zimbabweanse leger helpt het buurland Mozambique in de strijd tegen de door Zuidafrika gesteunde terreurorganisatie Renamo. Zimbabwe speelt als rijkste land in de regio een vooraanstaande rol in het economische samenwerkingsverband SADCC, dat beoogt minder afhankelijk te worden van Zuidafrika. Maar misschien wel het belangrijkste is dat Zimbabwe het apartheidslaan een spiegel voor houdt: het is mogelijk dat blanken en zwarten vredig met elkaar leven onder een zwarte meerderheidsregering.

Feiten en cijfers

- bevolking: ongeveer 9 miljoen;
- oppervlakte: 390.580 km² (11 keer Nederland);
- hoofdstad: Harare (656.000 inwoners);
- talen: Engels, Shona, Ndebele;
- geld: Zimbabweanse dollar (iets minder dan een gulden);
- inkomen per hoofd van de bevolking: Z\$ 960;
- belangrijkste landbouwproducten: maïs, tabak, suiker, katoen, tarwe, vee;
- belangrijkste industrieproducten: metalen producten, voedsel, chemische producten, textiel en schoenen;
- belangrijkste exportproducten: tabak, katoen, goud, asbest, staal en kleding;
- belangrijkste importproducten: olie, machines.

Takawira

vervolg pag. 1

naar dit stuk hiernaast. Het oog en de neus zijn precies, duidelijk. Ik werk veel met lijnen, maar ik wil minder details. Ik wil mijn verhalen niet meer uitleggen, zoals voor lagere school kinderen. De kijker moet zijn voorstellingsvermogen gebruiken.

Ik weet nog niet goed welke kant ik op zal gaan, maar ik wil meer de textuur van het oppervlak onderzoeken. Zoals hier bij dit beeld, waar een glad stuk overloopt in een ruw stuk".

Drie broers

Bernard Takawira komt van een beroemde familie beeldhouwers. Zijn oudere broer John leerde hem het vak. Bernard gaf de inspiratie op zijn beurt door aan de jongste van de drie, Lazarus. Bernard zoekt de oorzaak van het familie talent bij zijn moeder, Alice Takawira. Zij was een pottenbakster, maar ook „een kunstenaar met haar mond". „Zij sprak in beelden en kon elk persoon onmiddellijk associëren met een dier". Zij stimuleerde haar zoons om de kunst in te gaan. En van hen leerde zij zelf beeldhouwen. Bernard laat een werkstuk van zijn moeder zien: een vrouwengezicht dat uit de steen kruipt.

John en Bernard horen tot de top van Zimbabwe's beeldhouwers. Elk van beide exposeerde veel in het buitenland. Bernard komt naar Nederland voor een beeldhouw workshop tijdens de tentoonstelling Beelden op de Berg.

Foto: Wim Bosserma.

Dankzij zijn succes is Bernard Takawira nu een bemiddeld man. Begin december vorig jaar verhuisde hij naar dit fraaie landgoed, 1.000 hectare groot. Voor de onafhankelijkheid van Zimbabwe was die rijkdom alleen voor blanke boeren weggelegd. Een van zijn leerlingen is tevens manager van de boerderij. Takawira ziet het bedrijf vooral als een investering voor zijn kinderen. Maar ook geeft de idyllische omgeving hem rust. Tot voor kort woonde en werkte hij in de dichtbevolkte stad Chitungwiza, waar de hele dag de transistorradio's van de burens loeien.

In de verlaten tabaksschuur bouwt Bernard Takawira zijn eigen kerkje voor de landarbeiders uit de

buurt, want hij is een diep religieus mens. Hij is prediker van de Pentacostal Faith kerk. Bijna wekelijks spreekt hij de gemeente toe in Harare. Takawira: „Mijn werk zie ik in relatie tot Gods schepping. Ik zie een steen niet als een dood ding, maar als iets wat God al gemaakt heeft. Ik voeg daar hooguit wat aan toe". Hij laat een gladde kiezelsteen zien. „Dit is perfect. Ik noem het 'voetstap van de geschiedenis'".

Gebroken vogels

Takawira is autodidact. „Soms mis ik het dat ik geen kunstopleiding heb gehad. Je kunt je niet voorstellen hoe vertwijfeld ik soms ben. Dan zie ik dat er iets niet klopt aan het beeld dat ik aan het maken ben. Maar ik weet niet wat. Steen is een onverbiddelijk materiaal. Met klei kun je makkelijk iets toevoegen of eraf halen. Soms loop ik een week lang rond een werkstuk. Ik begin ondertussen wat anders, meestal een klein beeld. Bijna gedachtenloos zit ik daarin te hakken en dan wordt me plotseling de oplossing voor het grote beeld duidelijk".

Is een beeld ook wel eens hopeeloos? Takawira: „Jazeker, kijk maar". Hij wijst naar een brok steen met twee vogelkoppen, in tweeën gehakt. „Ook slechte stukken zou ik misschien wel kunnen verkopen. Maar dat blijft je je hele leven achtervolgen: dat beeld was fout.

Ik leef met mijn beelden. Ik werk altijd aan verschillende stukken tegelijk. Ik praat met de onbewerkte stenen, met de beelden waaraan ik werk. En ook de stukken die al klaar zijn wil ik om me heen hebben, als een familie".

Tapfumo Gutsa

Geen decoratie!

Tapfumo Gutsa heeft een flinke bos rasta haar. Die haardracht heeft hij meegenomen uit Londen, waar hij aan een kunstacademie studeerde. Hij wordt gezien als één van de talentrijkste en technisch meest begaafde jonge beeldhouwers in Zimbabwe. In de beeldentuin van het nationale museum staat een krachtig beeld waarmee hij een prijs won: een dalende vogel van hout. De enorme beweging van het beeld valt op tussen meestal verstilde werken van zijn collega's.

Gutsa is een welbespraakte intellectueel met uitgesproken ideeën over kunst. In Londen kwam hij in aanraking met kunstenaars uit andere delen van de wereld. Hij voelt zich deel van de wereldgemeenschap van kunstenaars en wil 'universele kunst' maken. Het idee is belangrijker dan de vorm, vindt hij. Op Cyprus maakte hij een sculptuur van takkenbossen en marmer op het strand. „Dat heeft een tijdelijk bestaan, zoals het leven".

Gutsa heeft twijfels over de bloei van de Zimbabweanse beeldhouwkunst. Te veel beelden zijn weinig meer dan 'decoratie', in zijn ogen. Veel gevestigde beeldhouwers herhalen zichzelf. Beelden die succes hebben geoogst, komen in eindeloze variaties terug. En de aankomende beeldhouwers maken de werken van de grote meesters na in de hoop door te breken.

De kopers zijn Europeanen en de Zimbabweanse kunstenaars pas-

sen zich teveel bij hun wensen aan, vindt Gutsa. „Die zogenaamde Shona beeldhouwkunst is een raadsel voor ons. Het zegt ons niets. Het is het speeltje van de blanke. De gewone Zimbabweaan raakt de kunst niet, hij vindt het hooguit gemakkelijk. De rest van de wereld heeft zich op Zimbabwe's kunst gestort, alleen maar om geld te verdienen". Hij moet zich erbij neerleggen dat zijn beelden van hout, metaal en „objects trouvés" niet verkopen. De Europeanen willen slechts steen. Want dat is Zimbabweaanse kunst.

Gutsa is een kind van twee culturen. In het museum is een prachtig torso van zijn hand te bewonderen, in de Europese traditie. Gutsa: „Europa heeft zoveel van Afrika afgepakt. Waarom zouden wij niet op onze beurt een beetje kolonialisme bedrijven?"

„Elke maand duikt een nieuw talent op uit het bos”

De beelden 'man die verandert in een nijlpaard' van Bernard Matemera en 'Arend' van John Takawira verwelkomen de bezoeker van het nationale museum van Zimbabwe in Harare. Het is een fraai gebouw met veel licht. In de benedenzaal hangen schilderijen. Op de galerij erboven staan beeldhouwwerken. Een paar van Rodin, maar verder alleen Zimbabwaanse stukken.

In een uitbouw op de begane grond bevindt zich de galerie, waar beelden en kunstsnijsnijverheid te koop zijn. Maar het pronkstuk van het museum is de beeldentuin, die overloopt in een prachtig tropisch park.

De National Gallery van Harare is een belangrijk centrum voor de hedendaagse kunst in Zuidelijk Afrika. Het museum heeft zich de afgelopen twintig jaar ontwikkeld van een troetelkind van de blanke minderheid tot een toonzaal van Afrikaanse cultuur. De enorme variatie aan stijlen op de schilderijenafdeling weerspiegelt de gespletenheid van de Zimbabwaanse kunst. Er hangen werken in de Europese traditie van blanke schilders, maar ook schilderijen van de Mozambikaanse kunstenaar Malangatana.

De wisselende tentoonstellingen komen meestal via ambassades. Tijdens mijn bezoek was er een expositie van kindertekeningen uit Japan en een verzameling 'Kunst tegen apartheid' uit Italië. Maar de ambitie van het museum is om meer en meer moderne kunst uit de regio Zuidelijk Afrika te laten zien.

Nationaal Museum met het beeld Chapungu van John Takawira. Foto: Wim Bos-

Art Moves

Het museum organiseert workshops en gaat met een 'kunstbus' langs scholen onder het motto 'Art Moves'. Een kunstacademie is in oprichting voor alle landen in de regio.

De kunstacademie is de droom van Cyril Rogers, van origine Nieuw Zeelander en sinds 1985 museumdirecteur. Achter zijn enorme bureau, omgeven door zijn lievelingsbeelden, legt hij uit waarom. „Er is in dit land een overvloed aan talent, dat maar voor een klein deel wordt aangeboord. We hebben nu 1.500 middelbare scholen, voor de onafhankelijkheid waren het er nog geen honderd. Op geen van die scholen is een docent beeldende vorming. De academie zal de kunstleraren leveren. Natuurlijk leren de mensen in de dorpen elkaar handvaardigheid, maar dat heeft zijn beperkingen. Ik voorspel dat met goed kunstonderwijs Zimbabwe binnen een jaar of tien een wereldberoemd kunstland zal zijn”.

Hij vindt zijn verblijf in Zimbabwe

'fascinerend'. „Elke maand duiken nieuwe kunstenaars op, letterlijk uit het bos. En wat me het meest opwindt is dat zwarte kunstenaars niet meer alleen beeldhouwen maar zich storten op alle mogelijke kunstvormen: schilderen, grafiek, weven. We gaan een speciale afdeling voor die nieuwe kunstuitingen inrichten”.

Hoe is het mogelijk dat na de bloei van de kunst in het rijk van Groot Zimbabwe bijna geen beeld werd gemaakt in Zimbabwe, tot dertig jaar geleden

Rogers: „In het rijk van Monomatapa werd 800 jaar geleden ook niet zo veel in steen beeldhouwd. Er was een kleine groep kunstenaars, die ook goud bewerkten, en koper en ijzer. Maar toen het rijk uiteenviel was er bijna duizend jaar zonder tastbare kunstvormen. Er doen verschillende theorieën de ronde over dat verschijnsel. Zo zeggen sommigen dat de kunst in een onderbewuste stroom is blijven voortbestaan. De kunstenaars van nu zouden putten

uit dat collectieve onderbewuste. Ik vind dat erg ver gezocht.

Geld en vrije tijd

Wat je nu ziet gebeuren is hedendaags, modern. Er zijn sociale oorzaken voor. In de negentig jaar kolonialisme ontstond een groep, blanke kolonisten, die geld hadden en vrije tijd. Dat gaf ruimte voor kunst. Maar de kolonisten uitten zich in het idioom dat zij kenden: de Europese kunst. De zwarte Zimbabwanen waren zich goed bewust dat dit rondom hen plaatsvond, maar zij konden er niet aan meedoen. Zij hadden geen geld, zij konden niet naar de kunstacademies in Zuidafrika en Europa zoals de blanken.

Maar de zwarte kunstenaars vonden hun eigen manier om zich uit te drukken. Zij wisten heel goed dat zij kunstzinnig waren. Je kon het zien aan hun potten, aan de prachtige beschilderingen van hun hutten. Beeldhouwen was een voor de hand liggende kunstvorm voor hen. Steen was gratis, de gereedschappen eenvoudig: een hamer en een bijtel en wat schuurpapier.

Sommige deskundigen suggereren dat de blanken de aanzet gaven voor Zimbabwe's beeldhouwkunst. Maar dat is onzin. De vader van deze kunst is Joram Mariga. Hij was landbouwadviseur en zo kwam hij overal in het oostelijke bergland. Als hij een mooie steen zag nam hij die mee en maakte er een beeld van. Hij heeft blauwe, gele, zwarte en rode beelden. We organiseren een éénmanstentoonstelling voor hem. Dan krijgt hij eindelijk de volledige eer die hem toekomt”.

Is er een Zimbabwaans publiek voor de beelden? Rogers: „Het probleem is natuurlijk dat kunst

veel te duur is voor de gewone man in de straat. Maar onder de rijkere Zimbabwanen is het zeker mode om beelden te kopen. Beeldhouwkunst heeft veel aanzien hier. Als een minister een buitenlandse gast een cadeau wil geven, kiest hij meestal een beeld. Je ziet beelden in het parlamentsgebouw, in openbare gebouwen, in banken”.

Straatverkopers

Er zijn tegenwoordig enorm veel Zimbabwanen die hun geluk in steen beproeven. Je hoort wel de kritiek dat de kwaliteit lijdt onder de kwantiteit. Rogers: „Er bestaat een teneur om af te geven op de straatverkopers. Maar ik doe dat niet. Veel van die neushoorns en mensenhoofden zijn heel kunstig gemaakt. Ik kijk er niet op neer, hoewel wij in het museum alleen de originele werken laten zien. Kunstnijverheid is een belangrijke vorm van werkgelegenheid. De coöperaties helpen veel mensen aan een inkomen. Veel van hun werk doorstaat de toetsteen van de internationale kunstkritiek misschien niet, maar uit dat enorme aantal beeldhouwers komen relatief veel echte genieën voort”.

Rogers relateert ook de kritiek dat er veel wordt nageaapt. „Smaak in de kunst is een hersenschim. Neem jullie schilder Van Meegeren. Hij gaat door voor een vervalser, maar ik vind hem een genie. Hij schilderde geen meesterwerken na, hij maakte eigen werk in de stijl van Vermeer”.

Zijn er veel Van Meegerens in Zimbabwe? Rogers lacht: „Nee, niet echt. Neem deze Henry Moore, die op mijn vensterbank staat. Dat is echt mijn lievelingsstuk. Bezoekers denken altijd dat het een echte Moore is, maar deze Henry Moore komt uit Guruwe. Hij heeft nog nooit van Moore gehoord, laat staan werk van hem gezien. Het is gewoon een prachtstuk”.

„Ik ben de vader van de beeldhouwkunst in Zimbabwe” zegt Joram Mariga. Als het gaat om zijn eretitel, wil hij van geen valse bescheidenheid weten. Hij staat tevreden tussen zijn beelden op een grote overzichtstentoonstelling van zijn werk in het nationale museum.

Als landbouwvoorlichter reed Mariga in augustus 1958 op een tractor door het berggebied Nyanga. Onderweg viel zijn oog op een steentje op het pad. „Ik was verbaasd door zijn kleur en speelde er onderweg mee, kraste er in met mijn zakmes”. Tot dan toe had Joram Mariga alleen in hout gewerkt. In het museum zijn ook die eerste stukken te zien: een met fraaie figuren bewerkte hoofdsteen, een wandelstok, een pollepel. Ook het eerste ruwe werk in steen, een vierkant bakje met een deksel, staat in de vitrine.

Mariga ging op zoek naar de oorsprong van het groene steentje en vond de rotsen. Met een vriend haalde hij rugzakken vol steen. Er ontstond een groep beeldhouwers. Onder hen was Mariga's neefje John Takawira, die nu gezien wordt als een van de grootste beeldhouwers van Zimbabwe.

Als landbouwvoorlichter kwam Mariga overal en iedereen in de streek kende hem. Het verhaal van zijn beelden trok tientallen jongeren die zich meldden bij Mariga om het vak te leren. Een van Mariga's leerlingen was Chrispen Chakanyuka uit Guruwe. Crispin liet zijn werk aan Tom Blomefield zien en dit gaf de aanzet voor de Tengenenge gemeenschap. Via andere leerlingen vond het beeldhouwen ingang in Harare. De tentoonstelling ter ere van Mariga heet daar-

Joram Mariga:

„Je moet een beetje god zijn”

om: „Whispering the gospel of the sculpture”, zoals Mariga zelf zijn missie samenvatte.

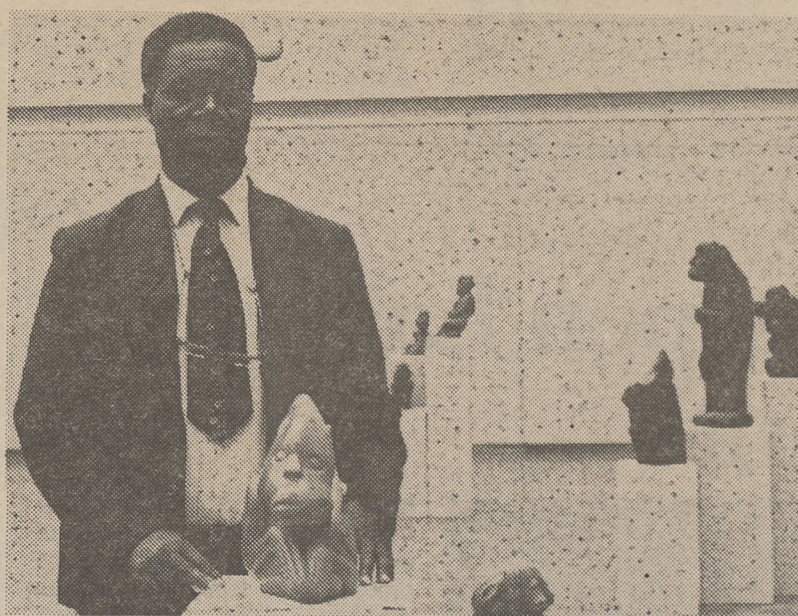
Doorbraak

De grote steun in de rug voor Mariga was een blanke dame die in de bergen van Nyanga woonde. Zij was gefascineerd door het werk, kocht stukken en bracht Mariga in contact met directeur Frank McEwen van het nationaal museum. Dat betekende de doorbraak van de Zimbabwaanse beeldhouwkunst.

Aan het eind van de jaren zestig ontstond in Nyanga op de Vukutu Farm een beeldhouwers gemeenschap. Mariga werkte er zelf niet maar liet er wel regelmatig zijn gezicht zien. Toen de bevrijdingsoorlog dichtbij kwam, in 1976/77, vluchtten de beeldhouwers weg. Vukutu leeft nu alleen nog voort in een galerie in Harare.

Mariga ontpopte zich als een vaderfiguur voor jonge talenten. Van de landbouwvoorlichtingsdienst kreeg hij de ruimte om clubs van plattelandsjongeren beeldhouw trainingen te geven. „Ik zeg jonge beeldhouwers dat ze de hele steen moet volgen. Maak niet alleen maar een hoofd, maar probeer ook de

tors en de handen vorm te geven. Ik zeg hen: God heeft alle mensen en dieren geschapen met de letter V in Zijn hoofd”. Met zijn twee han-

Joram Mariga, de vader van Zimbabwe's beeldhouwkunst. Foto: Wim Bossema.

den in een V vorm laat Mariga zien wat hij bedoelt. „Jouw gezicht heeft de vorm van een V, van de kin naar boven. De ogen en de mond zijn twee V's op elkaar. De neus is een omgekeerde V. Je armen en benen zijn gebogen V vormen”.

De oude meester vindt dat in de moderne beeldhouwkunst de traditie voortleeft. Hij ziet die traditie in de houten gebruiksvoorwerpen. Hij laat zijn leerlingen eerst hoofdsteunen maken en lepels, wandelstokken met oude motieven. Een van zijn eigen lievelingsstukken is een rijk besneden tafel. Hij werkte er vijf jaar aan met een zakmes. De mo-

tieven komen van de traditionele hoofdsteunen. „Ik ben bang dat anders de oude cultuur sterft”.

Luipaardvel

Hij put zijn onderwerpen voor een deel uit het oude geloof en volksverhalen. Een vrouwenfiguur met een mantel vol putjes stelt de chiefs' dochter voor, de enige die een luipaardvel mocht dragen. Een slang met vleugels is de vliegende cobra uit de Shona overlevering. En bij een ineengedoken houten man vertelt hij een volksverhaal. „Een invalide bedelaar liet zich elke dag door zijn vriend naar de weg dragen. Op een dag kwam de vriend laat om de bedelaar op te

halen en hij zag hem gewoon rondlopen. Andere mensen geloofden hem niet toen hij van de leugen vertelde. Toen maakte hij de bedelaar aan het schrikken met een brandende takkenbos. De bedelaar sprong op en hij was onmaskerd”.

Joram Mariga houdt van zijn materialen. Hij werkt nog steeds in hout. En hij is voortdurend op zoek naar nieuwe steen. De tentoonstelling is een kleurig geheel: groene, zwarte en paarse beelden, maar ook beelden waarin hij inventief gebruik maakt van kleurig gevlekte stenen. Mariga: „Het probleem van speksteen is dat het snel breekt. Ik ging op zoek naar hardere steen. Er is zelfs marmer in de Nyanga bergen. Ik werk nu in crème witte steen die vooral als slijpsteen wordt gebruikt”.

„Ik stimuleer jongeren om in hardere steen te werken om zich te onderscheiden van de beeldensnijders van curiositeiten. Het zwarte serpentijn is al verpest door al die realistische werkjes”. Voor de beeldhouwers die werken voor de toeristen heeft Mariga alleen maar harde woorden: „het is een misdaad tegen de kunst. Het moest verboden worden”. Hij maakt een vergelijking uit zijn praktijk als landbouwvoorlichter, zijn andere passie die hij pas onlangs met zijn pensioenering liet varen: „Iedereen die wat verbouwt is een boer. Maar tegen slechte boeren die hun grond laten eroderen, wordt opgetreden”.

Mariga: „Als kunstenaar moet je je verstand gebruiken, niet zomaar dingen namaken. Je moet God een beetje opzij zetten en zelf creatief worden. Je moet de mensen laten zien welke vormen God aan anderen overliet”.

Droom van een tabaksboer

In het verre noorden van Zimbabwe ligt het beeldhouwersdorp Tengenenge. Van alle kanten starren zwarte beelden je aan. Ze staan half verscholen onder bomen of op palen bij de hutten. Ze kijken toe hoe vrouwen de was op hangen, hoe mannen met grote rotsblokken slepen. De beelden horen bij het leven in Tengenenge.

Tengenenge is de verwezenlijkte droom van Tom Blomefield. Meer dan twintig jaar geleden gaf hij zijn bestaan als houder van een tabaksplantage op en wijdde zich met enkele van zijn vroegere arbeiders aan de beeldhouwkunst. Nu is Tengenenge wereldwijd een begrip onder kenners.

De beeldhouwers van Tengenenge zijn gewone mensen. De meesten leidden voorheen een armoedig bestaan als landarbeider of als keuterboer. Zij kwamen hun geluk beproeven in Tengenenge en mensen als Henry Munyaradzi en Bernard Matemera zijn nu beroemd en rijk.

Blomefield is trots op zijn beeldhouwers. Volgens hem vertolken zij het oude culturele erfgoed van Afrika. Niet alleen van Zimbabwe: ook van Angola, Malawi en Mozambique, landen waar vandaan de trekwerkers kwamen. Juist die mengeling van culturen geeft Tengenenge zijn eigen karakter.

Tromgeroffel

Tom Blomefield raakte al jong in de ban van 'de echte Afrikaanse cultuur'. „Op een dag hoorde ik tromgeroffel. Ik liep ernaar toe en zag zes figuren met grote, beschilderde maskers, die rare geluiden uitstootten. Ze waren helemaal bedekt met veren. De vrouwen rondom de dansers beantwoordden hun gezang. Iedereen nam deel aan het gebeuren. De dansers veranderden van vorm, raakten in een soort transe.

Tom Blomefield. Foto: Ernst Schade.

Toen verscheen een groep dieren. De ceremonie werkte toe naar een crescendo van opwindende. Een man sloeg met twee stokken tegen elkaar en riep tegen iedereen 'wil je vechten, wil je vechten'. Een karkas van de agressieveling. Er was ook een danser met een roze masker, die een blanke voorstelde. De ceremonie slokt je op. Je wordt er deel van.

Na de ceremonie worden de maskers begraven of in potten gestopt die met was worden verzegeld en verstoppt in geheime grotten. De vreemde diervormen verdwijnen en je ziet ze nooit meer terug. Als je zo'n masker aan de muur zou hangen, zou het niets betekenen. Alles hoort bij elkaar: de maskers, de dansers, de zingende vrouwen. Voorbij is voorbij. Je kunt het niet oppakken, het niet vervoeren, het niet verkopen".

In Tengenenge lijkt Europa heel ver weg. Het is moeilijk voor te stellen dat deze beelden niet in hun eigen betoverende wereld konden staan, maar in stervende museumzalen, waar belangstellenden zwijgend voorbij schuivelen. De berg bij Wageningen is een veel betere plek: onder de bomen zullen Tengenenge's beelden zich thuisvoelen.

Bernard Matemera is een van de Tengenenge beeldhouwers die het heeft gemaakt. Hij is verreweg de rijkste en beroemdste kunstenaars in het dorp. Onlangs verkocht hij een stuk voor tienduizend gulden. Matemera heeft het mooiste plekje in Tengenenge. Naast zijn huis heeft hij een ren met honderden kippen, eenden, ganzen en ander gevegete. „Ik houd van hun gesnater als ik aan het werk ben".

Al in 1966 verruilde hij zijn baantje van tabaksarbeider voor het vrije kunstenaarsbestaan. Maar zijn echte doorbraak kwam pas twintig jaar later, vertelt hij. Op een tentoonstelling in India met deelnemers uit zeventig landen won hij de eerste prijs met een 'man met één oor', het hoofd van een 'witchdoctor'. Matemera geniet zichtbaar van zijn succes. Zijn grootste belevenis was een verblijf in Joegoslavië van ruim zeven maanden. Voor het eerst in zijn leven werkte hij in marmer en met schuurmachines. Het werd een beeld van 12 ton. Vorig jaar had hij een tentoonstelling in Londen en dit jaar hoopt hij naar de Verenigde Staten af te reizen.

Matemera's beelden zijn onmiddellijk te herkennen. Dat is voor een deel te danken aan speciale details, zoals vingers met nagels. Zijn mensenkoppen hebben bolle ogen met fijn gesneden oogleden. De laatste tijd maakt hij de ogen juist plat met een ingekrast ruitjespatroon of laat ze helemaal weg. „Iedereen kan toch zien: dat zijn Matemera's ogen", zegt hij tevreden. „Ik weet wel dat mijn hoofden speciaal zijn. Niemand kan ze namaken. En ik kan mijn stijl elk moment veranderen. Ik word het nooit moe hoofden te maken".

Duizend kippen

Maar ook zijn dieren munten uit. „Als jongetje hield ik het vee van mijn vader. Ik houd veel van dieren. Ik heb dertig koeien, varkens, geiten, wel duizend kippen. Vee is beter dan geld, niemand kan het van je lenen". Hij legt de laatste hand aan een stier met een flinke vetbult op zijn rug. „Ik zie een beeld in een steen zitten en dan haal ik het eruit", zegt Matemera. De meeste beeldhouwers van Tengenenge nemen de vorm van de steen als uitgangspunt, maar bij minder ervaren beeldhouwers is

De ogen van Bernard Matemera

Bernard Matemera. Foto: Ernst Schade.

dat vaak een beperking. Matemera's beelden gaan een eigen leven leiden, los van de vorm van de oorspronkelijke steen.

Zijn lievelingsstukken zijn de beelden van de „bushmen". „Mijn vader vertelde veel over de bushmen. Het zijn kleine mensen (zijn hand wijst ongeveer een halve meter hoogte aan). Ze zijn bang voor ons en de Europeanen. Ze willen niet ploegen en eten geen sadza (maispap), alleen maar honing en vlees. Ze zijn gek op jagen. Mijn vader vertelde dat zij de rotstekeningen hadden gemaakt. Ik wilde graag bushmen ontmoeten en ging op zoek naar hen. Maar ik heb er nooit één gevonden".

Matemera peinst er niet over

naar Harare te verhuizen, zoals andere succesvolle Tengenenge kunstenaars deden. De beeldhouwers lopen elkaar in de hoofdstad voor de voeten vindt hij. „Als ze zien dat een bepaald soort beeld in de smaak valt bij de klanten, gaan ze dat namaken. Hier zijn we vrij, er is niets dat je afleidt, geen verleiding om anderen na te doen. In de stad hebben sommige beeldhouwers wel vijf of zes mensen in dienst. Die schuren niet alleen, maar maken soms hele beelden. De meester zet er alleen zijn naam op. Dat is niet goed. Ik doe alles zelf anders verknoui ik mijn kunst. Nee, als ik naar de stad ga is het om boodschappen te doen, niet om te beeldhouwen", zegt hij met een gulle lach.

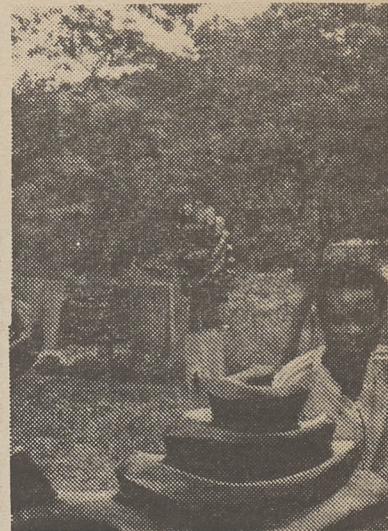
Kesias Ngwarati

Poppenspeler

Kesias Ngwarati is nog maar kort in Tengenenge. Een paar jaar geleden had hij genoeg van het harde werk op de tabaksplantages en ging op goed geluk naar Harare. Van een koffer maakte hij een kleine poppenkast. In zijn hut heeft hij nog zo'n koffer staan. Via een ingenieus draadwerk kan hij de poppen in de koffer als marionetten laten dansen. Een man slaat op een blikken drumstel, een ander beweegt zijn arm langs een gitaar. De radio zorgt voor de begeleidende muziek.

Kesias stond op het drukke busstation en ging met de pet rond. Het geld was maar net genoeg voor 'zeep en tandpasta', vertelt hij. Gelukkig was één van de toeschouwers zo enthousiast over de vertoning dat hij bij hem in de keuken mocht slapen. Dat kwam goed uit, want Kesias kende helemaal niemand in de grote stad.

Het avontuur werd een mislukking. Na negen maanden was Kesias nog net zo arm als toen hij gekomen was. Teleurgesteld ging hij terug naar huis, in Guruve, in de buurt van Tengenenge. „Een vriend zei: waarom ga je niet in steen beeldhouwen? Probeer het eens in Tengenenge. Ik ging erheen en liet Tom Blomefield mijn poppen zien. Ik mocht een hut bouwen en proberen of ik talent als beeldhouwer had. Maar ik moet nog veel leren".

Kesias Ngwarati. Foto: Wim Bossema.

Kesias heeft talent. Een van zijn beelden, een slak, is te zien bij Beelden op de Berg. „Steen is een moeilijk materiaal. Het is niet eenvoudig om iets vorm te geven dat je in je hoofd hebt. Je kunt je beter door de vorm van de steen laten leiden".

Toch zet Kesias de steen naar zijn hand. Bij een beeld van een wezen, half mens, half vogel, vertelt hij: „Dit is een tovenaars. 's Nachts verandert hij zich in een vogel en gaat de huizen langs. Daar luistert hij de mensen af. 's Morgens wordt hij weer een mens en vertelt wat hij gehoord heeft aan zijn vrienden. Het is een verhaal over mensen die teveel babbelen en roddelen".

Enock Purumeru

„Onderwerpen haal ik uit de krant"

Enock Purumeru groeide op onder de beeldhouwers, zijn vader Luigi was een beroemde Tengenenge kunstenaar. Toen Tengenenge in 1979 gesloten werd als gevolg van de oorlog, vertrok het gezin. Enock kwam onlangs terug. Hij heeft het diploma van de eerste drie jaar middelbare school gehaald, maar kon geen werk vinden. Hij besloot de stiel van zijn inmiddels overleden vader op te pakken.

„Ik haal mijn onderwerpen altijd uit iets wat ik meegemaakt heb, of heb gehoord of gelezen in de krant. Soms gaat het over mensen die ik ken, soms gebruik ik een traditioneel verhaal dat ik van mijn ouders en grootouders gehoord heb. Als het maar wat betekent voor nu of voor mijzelf". Een gebeurtenis uit een nabij dorp inspireerde hem tot het beeld waaraan

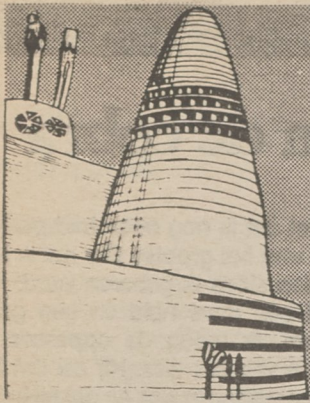
Enock Purumeru. Foto: Wim Bossema.

hij vijt: een blinde man met op zijn hoofd een slang en een vogel.

„Een zekere Chikanga was getrouwd met de dochter van Jeros. Maar toen bleek dat Jeros een geheime liefdesaffaire had met Chikanga's moeder. Bij ons mag je geen liefdesverhoudingen hebben

met verwanten. Je gaat niet naar bed met de dochter van je zus, of met de vrouw van je oom. Jeros probeerde de familieruzie in den minne te schikken en gaf Chikanga een koe. Maar de zaak kwam toch voor het gerecht. Jeros kocht de rechter om en werd vrijgesproken. Maar later werd bekend dat de rechter corrupt was, en Jeros werd alsnog beboet".

„De blinde man in mijn beeld is de rechter. De slang is het symbool van het kwaad en hij heeft de vogel onrecht aangedaan. De rechter zit met een probleem: hij durft de slang niet te veroordelen. Dus doet hij net of hij blind is, zodat de slang hem later niet zal herkennen op straat. Dus de verborgen betekenis is: een rechter mag niet partijdig zijn, maar hij moet ook op zijn tellen passen".

Zimbabwe in beeld

Kindereeditie

Kinderen en onderwijzers van de Hoefijzer School. Mijnheer Chinyani staat links op de foto. Foto: Wim Bossema.

De Hoefijzer school

De Hoefijzer school ligt op een heuvel met de vorm van een hoefijzer. Je kunt daar vandaan ver in de omtrek kijken. Je ziet bergen en dalen, ruige rotsen en akkers met hutten. Je ziet uitgestrekte tabaksplantages met het grote huis voor de blanke boer en de kleine huisjes voor de zwarte arbeiders.

De kinderen van de plantage arbeiders komen naar de Hoefijzer school. Het is een mooie school, hoog, wit met een veranda eromheen. Overal staan bloemen en bomen. Bij de school is een voetbalveld en een tennisbaan.

Vroeger was dit de club voor de rijke mensen, de blanke boeren. Die hebben nu ergens anders hun gebouw. En de club werd een school.

Mijnheer Chinyani is de hoofdonderwijzer. Hij is trots op zijn school. Vooral op de bomen rond de school. Ze dragen allemaal een bordje met hun naam. Dit jaar kreeg de Hoefijzer school een prijs voor de bomen.

De leerlingen zorgen voor de bomen. En ze hebben ook een tuin met mals, kool, tomaten, peultjes, bonen en uien. „Het is belangrijk dat de kinderen groente leren verbouwen, want bij ons in Zimbabwe zijn de meeste mensen boer”, zegt mijnheer Chinyani.

Op de school zitten 626 kinderen, 268 meisjes en 358 jongens. Er zijn 16 onderwijzers, 5 vrouwen en 11 mannen. De meeste kinderen komen naar school lopen. Sommigen zijn wel een uur onderweg.

Deze streek heet Guruve. De mensen die hier wonen staan bekend om hun beeldhouwwerk. Ze maken de beelden van een zwarte steensoort die zij in de bergen vinden. De meeste beeldhouwers in Guruve werken overdag op de tabaksplantages en maken in hun vrije tijd beelden.

Ook veel kinderen maken beelden. Zij kijken de kunst af van hun ouders of broers en zussen. Ze brengen hun beelden naar het beeldhouwersdorp Tengenenge. Daar komen veel klanten die een beeld willen kopen. Sommige kinderen verdienen zo een aardig zakcentje. In deze krant vertellen de kinderen van de Hoefijzer school zelf over beeldhouwen, over dieren en over hun avonturen.

In deze krant:

Zimbabwe is een land in Afrika. Deze zomer kun je beelden uit Zimbabwe zien op de Wagingse Berg. De beeldhouwers uit Zimbabwe zijn beroemd in de hele wereld.

Dieren blz. 2
In Zimbabwe leven veel wilde dieren. Sarudzai Kapfudza zag een beest zonder tong. Innocent Chinyani keek in de bek van een cobra. En Edison Kimbini ontsnapte op het nippertje aan een leeuw.

Mislukt feest blz. 2
De familie leeuw heeft een kind gekregen. Er is feest. Maar niet iedereen heeft het goed begrepen, vertelt Bibo Antonio.

Beeldhouwen blz. 3
Beeldhouwen is een vies werkje, vindt Dorrica Tsedze. Maar je kunt er ook veel geld mee verdienen.

nen. Kijk maar naar mijnheer Matemera.

Bruiloft blz. 3
André en Elisabeth trouwen in een dorp. Het is een groot feest. Honderden gasten zijn gekomen. Op muziek van de drums danst iedereen. Het stof waait op.

Muziek blz. 3
Bij feest hoort muziek. In Zimbabwe spelen ze de mbira, de marimba en allerlei trommels.

Verhalen blz. 4
De oude Kakoma Kweli houdt van verhalen vertellen. Hoe een konijn sterker kan zijn dan een olifant. En hoe het konijn de vrouw van de hyena afpakte. Enock Purumeru vertelt van een slimme haas en een domme aap. Een man met een bijl in zijn hoofd kijkt onder een boomblad uit.

Siriza:

„Een olifant heeft een fijne huid”

Siriza. Foto: Ernst Schade.

Siriza Martin woont in Tengenenge. Dat is een dorp in Zimbabwe. Maar geen gewoon dorp: er wonen meer beelden dan mensen. Overal waar je kijkt zie je dieren van steen. Tussen de hutten. Onder de bomen. Grote vogels, slakken, mensenkoppen met bolle ogen.

Bijna iedereen die in Tengenenge woont, maakt beelden. Siriza ook. Hij is dertien en heeft al veel beelden verkocht. Ik kom hem tegen tussen een grote verzameling. De stenen figuren staan op palen die in de grond zijn geslagen. „Dit zijn de beelden van mijn broers en mij”, vertelt Siriza. Zijn jongste broertje, Edison, is nog maar zes.

Hun vader is een beroemde beeldhouwer. Hij zit onder een boom en hakt in een enorme steen met een bijtel en een hamer. De steen is nu nog wit. Maar als het beeld klaar is, zal hij helemaal glanzend zwart zijn, vertelt Siriza. Hijzelf maakt kleinere beelden. Hij laat me zien hoe je dat doet.

„Je zoekt een steen uit en dan denk je: dit wordt een wilde hond. Dan hak je met een bijtel en een hamer de vorm eruit. Daarna gebruik je de krabber en de rasp om de hond rond te maken. Met een

mes maak je zijn ogen en zijn tenen en andere kleine dingen. Je maakt hem mooi glad met schuurpapier. Als je hem in water wast, wordt je beeld zwart. Je wrijft hem in met olie en hij is klaar. Dan komt er een klant en die koopt hem”.

Siriza maakt het liefst dieren. „Ik heb al een cheetah gemaakt, een giraffe, een konijn, een buffel, een slak, een schorpioen, een schildpad, een kikker, een krekel, een salamander. Ik houdt het meest van de olifant. Ik houd van die slurf, die mooie slag tanden. En een olifant heeft een fijne huid”.

Bij elk beeld heeft Siriza een verhaal. „De olifant gaat naar een vergadering. Het dorpshoofd zegt: ik wil hier geen dieren op vier poten. Alleen dieren die op twee benen lopen. De olifant zegt: ik ben een groot dier, maar ik kan best op twee benen lopen. En hij gaat op zijn achterpoten staan”.

Bij Siriza's beeldjes is één mens. Hij heeft zijn handen op zijn buik. Siriza zegt: „Deze man at maïs met zijn vriend. Die zei: we moeten snel eten. Maar de man kon niet snel eten en zijn vriend at alles op. Toen had de man honger en buikpijn. Daarom grijpt hij naar zijn buik”.

De slangenman

door: Gift Chatsama

Ik was bijna aangekomen bij de Siyalima winkel. Op die dag was de lucht bedekt met donkere wolken. Er was geen wind. De vogels zongen hun prachtige liedjes. In het bos was er geen ander geluid dan dat van de vogels.

Op weg naar Siyalima liep ik langzaam en zong jagersliedjes. Toen ik een paar meter zo gelopen had, zag ik man in vreemde kleren. Hij had een rok en korte broek aan met veel kleuren. De man hield een grote, zwarte slang vast. Ik weet dat het een man was, want hij had veel baardhaar op zijn kin.

Ik heb in mijn leven nooit zo iets vreemds gezien. In een paar seconden zag ik dat de slang zich om de man wond en mijn hart begon snel te kloppen. Het leek wel of mijn borst zou breken. Ik heb het in mijn leven nooit eerder zien gebeuren: een man die een slang gewoon bij zijn kop beet heeft.

Marufu's laatste dag

door: Try Kavhu

Op een dag ging ik op jacht. De wind woei, de bomen schudden en de huizen met daken van stro stonden er naakt bij. Ik ging het bos in met mijn lievelingshonden, Jenamvura en Marufu. Ik had ook mijn pijl en boog bij me om me te verdedigen. Ik was van plan om kleine beesten te schieten zoals hazen, antilopen, konijnen en wilde zwijnen.

Maar toen ik zo aan het jagen was, zag ik plotseling een leeuw die vlak voor me stond te brullen.

Hij had een dier gedood. De leeuw

dacht dat ik zijn prooi wilde afpakken. Toen werd ik bang want ik zag dat mijn honden hun staarten tussen de poten stopten.

Ik gooide mijn pijl en boog weg en klom gauw in een boom. De leeuw rende naar de plek waar ik was.

Hij vocht met de honden en doodde er één. Zo verliet Marufu ons en ik had alleen nog Jenamvura. Dit was de eerste dag dat ik zag wat een leeuw doet als het bang is voor iets.

Daarna ging ik met Jenamvura naar huis.

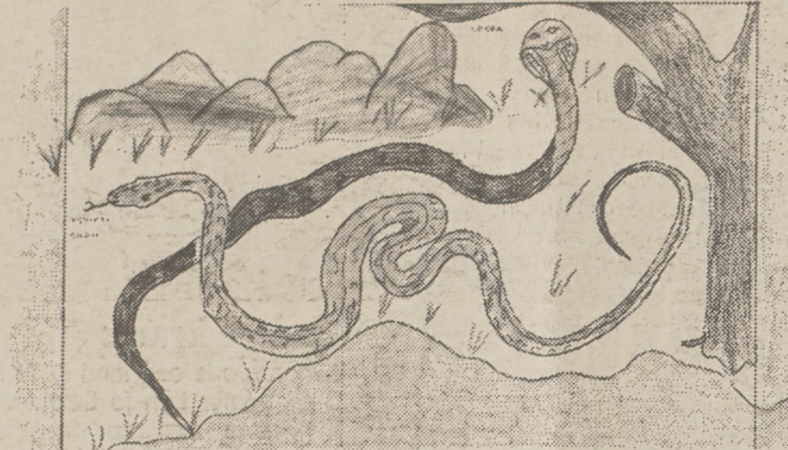
Een dag vol dieren

door: Patience Chinyani

In 1983 ging ik op bezoek in het Hwange nationaal park. Ik wilde veel weten over wilde dieren. Ik ging op een zaterdag en kwam 's middags aan.

Daar zag ik heel veel andere mensen die beesten kwamen kijken. De parkwachter zei dat we het hek binnen moesten gaan. Daar zagen we een kudde olifanten. Ze marcheerden als soldaten en een paar hieven hun slagranden op en trompetterden tegen ons. Toen ze zo met hun slagranden omhoog liepen, kwamen ze naar ons toe en sommigen van ons werden bang en deinsden terug, klaar om de benen te nemen.

Daarna kwamen we een groep hyena's tegen. Ze hadden een bruine kleur met manen op hun

rug. We zagen ook nog buffels, antilopen, kudu's en neushoorns.

Tenslotte zagen we leeuwen en twee heel lange slangen. Er werd ons verteld dat dit pythons waren. De langste was twee en een halve meter en had een grote kop.

Toen hadden we een bijeenkomst en men zei ons dat dieren als kudu, antilope en buffel gegeten worden in Zimbabwe en andere landen. De huiden worden gebruikt

voor leer. Leeuwen, hyena's, pythons, olifanten en neushoorns worden gehouden voor recreatieve doeleinden. Ze hebben ook hoorns die worden gebruikt als ivoor.

Na deze uitleg verlieten wij het park en gingen naar huis. Wij waren heel tevreden dat we zoveel verschillende wilde dieren hadden gezien, die we nog nooit eerder hadden gezien.

De open bek van de cobra

door: Innocent Chinyani

In december 1988 ging ik naar de dierentuin, want ik had thuis toch niets te doen. In de dierentuin gekomen, zag ik veel verschillende dieren. Ik vroeg een man van de dierentuin of de leeuw achter glas nog leefde. Hij zei dat hij dood was.

Ik zag nog meer dieren achter glas. Veel dieren maakten mij bang. Ik zag een heel, heel grote cobra die er uitzag alsof hij een mens tegen de grond wilde slaan. Zijn bek stond open. Toen was ik echt bang, want hij was heel groot. Toen hij mij zag, kwam hij naar me toe. Ik ben bang voor slangen. Ik schreeuwde naar de oppasser en die zei tegen me dat de slang mij niet kon aanvallen omdat hij achter glas zat.

Na de slang zag ik een enorm

beest dat ik nog nooit had gezien. Het was het grootse dier dat ik heb gezien sinds ik geboren werd. Het had een ruwe huid en een grote hoorn. Ik vroeg de oppasser de naam van het dier. Hij zei dat het een neushoorn was en dat hij in het bos leeft.

Hij vertelde me ook dat de hoorn heel kostbaar is. En dat er tegenwoordig weinig neushoorns over zijn omdat de hoorn zoveel geld opbrengt. Maar in Zimbabwe zijn er nog heel wat. Het dier wordt veel gestroopt om zijn hoorn. De neushoorn is nu een beschermd dier.

Er beweegt wat op de bergtop

door: Edison Kimbini

Een dier dat ik ken is een leeuw. Dit dier krijg je niet vaak te zien want het verbergt zich in de bosjes. Het is daar donker en dichtbegroeid met gras en bomen. Ik vertel dit omdat ik op een dag naar een berg ging, ongeveer 15 kilometer van ons huis.

Ik ging met mijn vriend Manyika. Dat is een goed en aardig persoon en meestal wisselen we van gedachten. Maar als je onze lengte vergelijkt, dan ben ik kleiner van lichaamsbouw.

Dus, toen we aankwamen besloot mijn vriend dat we de berg moesten beklimmen, want wij wilden alles zien wat daar bovenop was. Ons probleem was de weg naar de bergtop te vinden, want het struikgewas was erg dicht, zodat we niet goed konden zien wat er nou precies op de top was waar we naartoe gingen.

Toen we de top bereikt hadden vroeg mijn vriend mij om te kijken naar iets dat bewoog. En toen zag ik dat het een leeuw was die naast een termietenheuveltje lag. We maakten snel dat we wegkwamen en het beest begon te brullen. We renden naar huis, met zeer grote snelheid. Thuis vertelden we onze ouders dit verhaal.

Waarom wilde dieren beschermd moeten worden

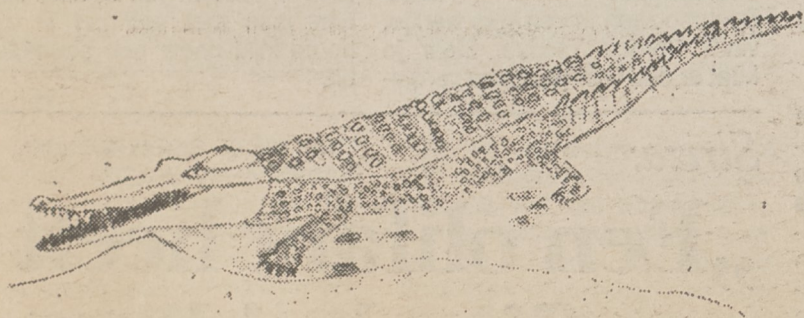
door: Power Kazembe

Er bestaan twee soorten dieren: tamme en wilde. De wilde beesten moeten beschermd worden. Want sommigen van hen zijn gevaarlijk voor mensen. Dieren zoals leeuwen moeten beschermd worden.

Wij hebben enkele zeldzame dieren zoals neushoorns en olifanten. Stropers jagen graag op hen. Wij krijgen goede dingen van die beesten, zoals ivoor en huiden. Wij halen geneesmiddelen uit de hoorns van de neushoorns. Daarom moeten ze beschermd worden.

Omdat die dieren niet meer voorkomen in andere landen, komen mensen uit het buitenland om deze dieren te zien. Zo kunnen wij buitenlands geld verdienen waarmee wij spullen in het buitenland kunnen kopen. Dus wilde dieren zijn goed voor het toerisme en dat is goed voor onze economie.

Mensen worden geïnteresseerd en vermaken zichzelf in de parken waar zij deze prachtige dieren kunnen zien.

Een dier zonder tong

door: Sarudzai Kapfudza

In 1987, toen ik in de vijfde klas zat, vertelde mijn klasseleraar mijnheer Sengweni ons dat we een bezoek zouden brengen aan een nationaal park in de buurt van onze school. Dat is het Namaneche park. Die vrijdagmorgen kwam ik heel blij op school. Om zeven uur was ik er al. We gingen om acht uur op pad.

Alle leerlingen van de vijfde en zevende klas gingen naar Namaneche park. Maar mijnheer Sengweni, mijn klasseleraar, was in geen velden of wegen te bekennen. Mijn moeder gaf me wat zakgeld mee om wat te eten te kopen in de Taikoo winkel. We kwamen 's middags in Namaneche park aan.

Een van de parkwachters liet ons een paar buffels en krokodillen

zien. De krokodillen waren in hun vijver. Het water van die vijver was groen van kleur. De buffels waren in het bos. Het bos is omheind met prikkeldraad.

Ik vond het leuk om te horen dat de krokodillen vlees eten en kleine dieren en dat zij geen tongen hebben. Het was de eerste keer dat ik buffels zag. Eerst was ik bang toen ze op ons af kwamen. Een van de wachters stopte hen door hun namen te roepen. Ik wilde ook nog olifanten zien. Maar die waren er niet.

Het feest van Koning Leeuw

Door: Bibo Antonio
Een verhaal uit het Zimbabweanse kinderblad Ants.

Op een dag was Leeuw erg blij want zijn vrouw Leeuwine had een gezond kind ter wereld gebracht. „Alle dieren moeten komen om deze gelukkigste dag in mijn leven te vieren”, dacht hij.

Dus riep Leeuw zijn boodschapper en zond hem op pad met een uitnodiging. Maar Luipaard de boodschapper was erg lui en hij bedacht een plan

„Ik zal het de eerste persoon vertellen en die moet de boodschap dan maar doorgeven aan zijn buurman. Zo zullen alle dieren de boodschap van Koning Leeuw horen”.

Hij liep naar Zebra's huis. Zebra sliep nog half toen Luipaard aankwam en hem het nieuws vertelde.

Later, toen Zebra echt wakker was, kon hij zich de boodschap niet goed meer herinneren. Maar hij wist nog dat hij het moest doorvertellen. Zebra haastte zich naar Kudu's huis.

Kudu zorgde voor zijn zoon, die ziek was. Kudu maakte zich zorgen

over zijn zoon en luisterde niet goed naar de stotterende Zebra. Toen Zebra vertrok was, herinnerde Kudu zich dat hij wat moest doorvertellen, maar hij wist niet meer wat.

Hij ging op pad en kwam bij Buffels huis. Net als Zebra vertelde Kudu het nieuws, maar het was een heel ander bericht.

En zo ging het nieuws rond en rond naar alle dieren. Elk dier vertelde weer wat anders.

Toen de dag van het feest was aangebroken, brachten sommige dieren kadootjes, fruit en vlees. Anderen hadden hakken en bijlen bij zich want ze dachten dat ze op het

land van Koning Leeuw moesten werken.

Sommige dieren droegen zwarte kleren voor de begrafenis van Leeuwine. Python, Hyena en Jakhals droegen pijlen en bogen om op jacht te gaan. Olifant was heel vroeg in de morgen gekomen, want hij hoopte dat hij als nieuwe koning gekozen zou worden. Hij had gehoord dat Koning Leeuw gestorven was.

De koning was enorm kwaad op zijn boodschapper, Luipaard. Hij ontsloeg hem ter plekke. Luipaard werd meteen weggestuurd en hij mocht niet meer meedoen aan het feest.

Beeldhouwers zijn eigen baas

door: Try Kavhu

Ik houdt van beeldhouwen want je kan er geld mee verdienen zonder te zweten. Daarmee bedoel ik dat het werk gemakkelijk gedaan kan worden. Ik kan wel zeggen dat het werk zelf erg vies is maar het geld wat je ermee verdient, kan soms wel twee keer zo veel zijn als het loon van mensen met speciale baantjes, bijvoorbeeld politieman, winkelier, monteurs, kantoorpersoneel en zelfs typistes en managers. Wat die verdienen is niet veel aan het eind van de maand.

Als beeldhouwer kan ik werken op elk moment dat ik wil, en er is niet zoiets als een opzichter in dit werk. Ik zal mijn eigen opzichter zijn. Als ik lui ben, moet ik zelf mijn

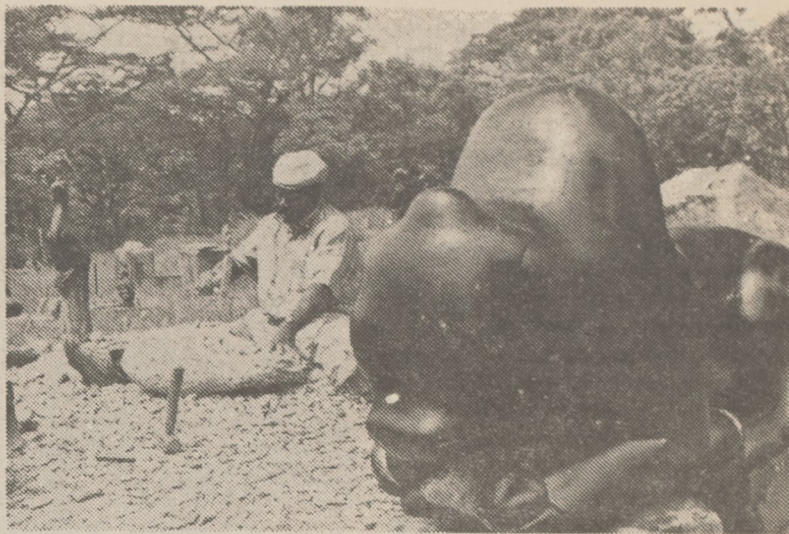
luiheid overwinnen. Ik zal mijn artikelen voor mijn eigen prijs moeten verkopen.

Beeldhouwen is heel erg belangrijk en als ik een specialist word in beeldhouwen zal ik naar andere landen gestuurd worden, bijvoorbeeld

beeld Groot Brittannië, Spanje, Engeland, Joegoslavië. Want Zimbabwe is dol op wat wij 'buitenlands geld' noemen.

Je kunt het best 'echte kunst' beeldhouwen, want er bestaat niet zoiets als een verkeerd kunstbeeld. Als ik mijn talent laat zien zal ik vrienden in het buitenland hebben en word ik populair en doe een boel ervaring op. Ik zou graag zoals mijnheer Matemera zijn, die ook in verre landen populair is. Iedereen in Afrika kent hem omdat hij zoveel talent voor beeldhouwen heeft.

Als je een ster wilt worden, moet je diep nadenken bij het beeldhouwen. Dit werk biedt oneindig veel ruimte voor creativiteit. Het is inspirerend werk, makkelijk en zonder zweet, maar je wordt er wel vies van. Het is heel duur. Zimbabwe verdient er veel buitenlands geld mee.

Mijneer Matemera met zijn koe. Foto: Wim Bossema.

Kijk naar Mijnheer Matemera

door: December Masangoopera

Beeldhouwen is handwerk dat zelfs gedaan kan worden door mensen zonder diploma omdat het werk gemakkelijk is. Ik houd van dit beeldhouwwerk omdat je het gemakkelijk kunt leren.

Als je kijkt naar het leven van tegenwoordig, zie je dat alleen mensen met veel opleiding en veel diploma's nodig zijn. Maar de meesten van ons kunnen dat niveau niet

halen. Maar als je kijkt naar beeldhouwen dan heb je niet veel kennis nodig zoals in andere baantjes.

Je kunt je eigen beelden maken en zo meedoen met alle beeldhouwers in de wereld. Als je geluk hebt, kun je veel dollars verdienen. Kijk maar naar onze Zimbabweaanse beeldhouwer, mijnheer Matemera van Tengenenge die beroemd is in de hele wereld, omdat hij zijn eigen figuren hakt.

Een soort god

door: Dorrica Tsedze

Beeldhouwen is een vies werk maar het geeft je veel plezier. Je moet het helemaal zelf doen. Je werkt in je eigen snelheid. Er is niemand die je opjaagt.

Om een beeld te maken heb je alleen creativiteit nodig, verder niets en een verkeerd ontworpen beeld bestaat niet. Er bestaan twee soorten beeldhouwwerk. De ene vorm is 'handenarbeid': dan snijdt je figuren die al bestaan. De andere vorm is 'creatieve kunst': dan maak je dingen die nog nooit eerder hebben bestaan, of dingen die je zou scheppen als je een soort god was.

Ik houd erg veel van beeldhouwen want het biedt je een wijde

markt voor je artikelen. Klanten komen meestal naar je huis toe, als je toevallig een beroemde beeldhouwer bent. De beelden worden voor een goede prijs verkocht en je kunt er van bestaan. Alles wat je nodig hebt, zijn goede gereedschappen bij de hand en goed werk met je hersenen.

Je hebt een grote kans om naar het buitenland op reis te gaan. Dat gebeurt als vreemde landen je vragen om te komen en je talent te tonen.

Je kunt zelfs de regering helpen met het verdienen van buitenlands geld. Dus als beeldhouwer kun je een grote bijdrage leveren aan de ontwikkeling van je land.

De bruiloft

Blauwe, roze en groene vlaggetjes in de struiken wijzen ons de weg naar de bruiloft van André en Elisabeth. Het feest is bij de vader en moeder van de bruid, ver weg op het platteland van Zimbabwe. Hier zijn de wegen van zand. De mensen wonen er in zelfgebouwde hutten.

Als we bij het huis van Elisabeths ouders aankomen, is het er al erg druk. Ik denk dat wel tweehonderd mensen zijn gekomen. Ze zitten onder een zeildoek dat André tussen het huis en de schuur gespannen heeft. Het zeil geeft een beetje schaduw tegen de brandende zon. De Nederlanders zitten onder een afdak van riet op palen. André komt uit Nederland. Zijn moeder, twee tantes en zijn broer zijn gekomen voor het feest.

De zussen en vriendinnen van Elisabeth zijn druk aan het eten koken voor iedereen. Er is vlees en sadza, de stevige maispap waar de Zimbabweaners dol op zijn. De vrouwen zitten bij elkaar op de grond. De mannen zitten op bankjes en drinken bier uit grote mokken. Het is gierstbier, dat de mensen hier zelf brouwen.

Dan is het grote moment gekomen. De familie zit voor de deur van het huis. Elisabeth komt naar buiten. Zij heeft een prachtige jurk aan. Ook André komt. Hij heeft een slijk blauw pak aangedaan. Hij zal het wel erg warm hebben.

De oudste zwager van Elisabeth houdt een toespraak. Eerst in het Shona, zijn eigen taal, en dan in

De twee drummers slaan om het hardst. Foto: Wim Bossema.

het Engels voor ons. Hij zegt dat het een bijzondere gebeurtenis is, omdat de mensen hier nog nooit zoveel blanken bij elkaar in het dorp gezien hebben.

Daarna moet André's broer opstaan en spreken. Hij leest van een papertje: ook hij spreekt in het Shona! Zijn uitspraak is nog niet zo goed, hij is nog maar een week in Zimbabwe. De Afrikanen lachen hartelijk, maar André's broer krijgt een luid applaus. Een dame springt op en maakt een vreugdedansje voor hem.

Als de toespraken afgelopen zijn, staat de ceremoniemeester op en zegt dat de gasten nu geld mogen geven. De een na de ander komt naar voren en geeft wat. Het oude dorpshoofd mag het eerst. De ceremoniemeester roept hard hoe-

veel er gegeven wordt en iemand schrijft het precies op in een schriftje.

De zon gaat al onder als iedereen aan de beurt is geweest. Nu is het tijd voor het dansen. Twee drummers zijn gekomen. Ze zitten naast elkaar en slaan een swingend ritme. De dansers bewegen hun hele lichaam. Het lijkt wel of hun heupen en schouders los zitten. Het stof vliegt in het rond.

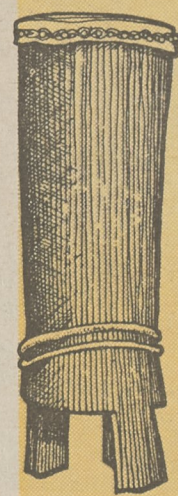
's Avonds wordt het erg donker, want in deze streek is geen elektriciteit. Maar de maan is helder en we maken een groot vuur. André heeft een kleine generator meegenomen. Net genoeg voor een paar lampjes en een platenspeler. De muziek klinkt tot in de wijde omgeving. We dansen tot diep in de tropennacht.

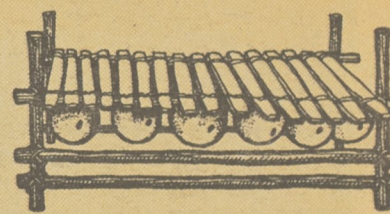
Wij schrijven een verhaal voor Nederland.

Foto: Wim Bossema.

Muziekinstrumenten

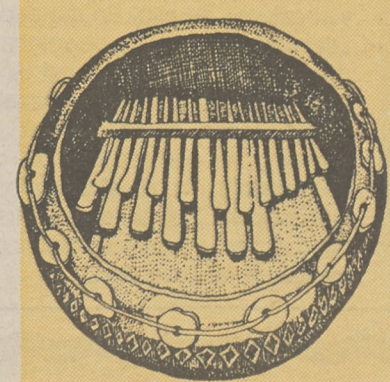
Drums van de Karanga en de Tonga.

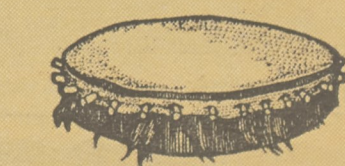
Marimba.

Enkelbellen of maghavu.

Mbira in kalebas.

Tamboerijn of gandira.

De oude Kakoma

Kakoma Kweli is de oudste kunstenaar in Tengenenge. Hij is 83. Als kind kwam hij uit Angola, lang geleden. Hij werkte bij de spoorwegen. Hij schijft nog zonder moeite alle stations langs de spoorlijn voor me op.

Op een kwade dag was zijn maat dronken, vertelt Kakoma. Ze zaten op een treinkarretje die je met de hand voortbeweegt. Plotseling zag Kakoma een trein aan komen stormen. Zijn maat had zo'n kater dat hij het niet zag. Kakoma gaf hem een duw en de twee vrienden vielen net op tijd in de berm. Kakoma brak zijn heup. Hij loopt nog steeds met een stok.

Daarna had Kakoma allerlei baantjes om de kost te verdienen. Hij veegde de stations aan en hakte bomen. Maar hij werd te oud voor die karweitjes. Zijn broer was beeldhouwer in Tengenenge, maar die werd verpletterd onder zijn eigen steen. Een jaar geleden begon Kakoma met beeldhouwen.

Kakoma houdt van verhalen vertellen. Onderuitgezakt in een luie stoel, met zijn stok tussen zijn benen en zijn handen op de stok, vertelt Kakoma:

De oude Kakoma met Edison, de oudste en de jongste beeldhouwer van Tengenenge. Foto: Ernst Schade.

Dierenverhalen van Kakoma

De touwtrekwedstrijd

Op een dag kwam het konijn een olifant tegen. „Wie van ons is de sterkste?” vroeg hij. De olifant moest hartelijk lachen.

„Ik daag je uit voor een partijtje touwtrekken”, zei het konijn. Nu was de olifant geïrriteerd en hij nam de uitdaging aan. „Ik ga een touw halen”, zei het konijn en hij ging het bos in.

Bij de rivier zag hij een nijlpaard en zei: „Wie van ons is de sterkste, denk je?”. Het nijlpaard schudde zijn hoofd. „Partijtje touwtrekken?”, vroeg het konijn. „Mij best”, antwoorde het nijlpaard.

„Goed, hier heb je een uiteinde

van het touw. Ik ga het bos in en als je voelt trekken, trek je ook maar. Ik trek je zo uit het water”. Het nijlpaard vond het een goede grap en pakte het touw.

Toen ging het konijn terug naar de olifant en gaf hem het andere uiteinde van het touw. „Als ik trek, moet je ook trekken”, zei het konijn.

En zo gebeurde het. De olifant en het nijlpaard trokken en trokken en trokken, maar geen van beiden was sterker. Na een paar uur was de olifant zo moe dat hij opgaf. „Jij bent veel sterker dan ik dacht”, zei hij tegen het konijn. En ook het nijlpaard was doodop en gaf zich gewonnen.

Kakoma zit onder het stof terwijl hij hakt aan zijn beeld. Foto: Ernst Schade.

Enock Purumeru vertelt

Dit is een verhaal van Enock Purumeru. Enock is beeldhouwer. Hij woont in Tengenenge, net als Siriza en de oude Kakoma. Enock groeide op in Tengenenge want zijn vader was ook beeldhouwer. Zijn gezicht zit onder het stof, want hij schuurt een steen glad. Enock vertelt:

Domme aap

„Er was eens erge honger in een streek. Iedereen zocht naar voedsel. De haas ging langs de weg liggen en deed net of hij dood was.

Toen kwam er een vrachtwagen langs en de mensen zeiden: „hè, een dode haas, laten we die meenemen en opeten”. Ze gooiden de haas achter op de vrachtwagen.

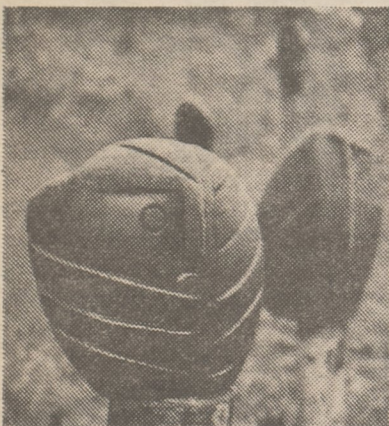

Foto: Hannie Koch.

Toen ze wegreiden zag de haas dat hij tussen zakken maïs lag en hij at zoveel hij kon. Toen hij niet meer op kon, sprong hij van de wagon.

Enock aan het werk. Foto: Wim Bossema.

Thuisgekomen vertelde hij het verhaal aan de aap. En die dacht: „dat kan ik ook”. Dus de volgende dag ging de aap voor dood langs de weg liggen. En toen de vrachtwagen langs kwam, zeiden de mensen: „he, een aap, laten we die doodslaan”. En ze sloegen hem met stokken. Het beest bleef halfdood liggen. Hij was vergeten dat mensen geen apen eten”.

Bijl in het hoofd

Enock heeft een beeld gemaakt van een man met een boomblad op zijn hoofd. Met één oog kijkt hij onder het blad uit. Enock vertelt er het verhaal van de „Man die de klap met de bijl overleefde” bij. Het is echt gebeurd.

Peter was heel rijk. Hij was handelaar in kleren, manden en matten. De mensen waren heel jaloers op hem.

Op een dag liep Peter langs de weg met zijn spullen. Uit de bosjes sprongen rovers tevoorschijn. Ze sloegen hem met een bijl in zijn hoofd. De rovers pakten hem zijn geld af en sleepten hem in de bosjes.

Ze dachten dat hij dood was en bedekten hem met takken. Eén oog was onbedekt. Peter deed dat oog open. De rovers schrokken zich lam. Maar ze dachten „het zal wel een stuiptrekking van een stervende zijn”. Ze gingen weg.

Maar Peter was niet dood. Toen de dieven weg waren, stond hij op en ging naar de politie. Hij had met zijn éne oog een rover herkend. Het was niet moeilijk voor de politie om de dieven te pakken.

Het was een sensatie. Iedereen sprak over het voorval en er stonden grote stukken in de krant. Stel je voor: een man met een bijl in zijn hoofd, die gewoon doorleeft!

Het konijn en de hyena

Het konijn en de hyena waren vrienden. Op een dag gingen ze samen naar een dorp om meisjes te bekijken, want ze waren beiden vrijgezel.

Al gauw vond het konijn een leuke vrouw en ook de hyena had beet. Maar het konijn was niet tevreden: hij wilde ook nog de vrouw van zijn vriend hebben.

Toen de hyena even naar het bos was om zijn behoefte te doen, ging het konijn naar diens vrouw en zei: „wat moet je met die hyena, hij is mijn knecht”. De vrouw wilde hem niet geloven en het konijn zei:

„morgen zal ik het je bewijzen”.

De volgende dag gingen de twee vrienden op pad. Op de terugweg zei het konijn plotseling: „auw auw auw, ik heb mijn voet verstuikt, ik kan niet verder lopen”. Zijn vriend zei: „Dat geeft niets, ik zal je wel dragen”.

Toen ze in het dorp terugkwamen was er net een dorpsvergadering. De mannen zaten aan de ene kant en de vrouwen aan de andere. En net toen iedereen naar de binnekomers keek, sloeg het konijn de hyena met een stok en riep zodat iedereen het goed kon horen: „kijk, dit is mijn paard!”.

De vrouw van de hyena schrok zich dood en zei: „wat een waarde-loze kerel, die wil ik niet meer, hij is een slaaf”. En het konijn trouwde met beide vrouwen.

„Dit beeld noem ik: Een man die door een olifant vertrapt wordt”, zegt Kakoma. Foto: Hannie Koch.

Mzilikazi Arts and Crafts Centre

Ceramiek en ijzer

Op de veranda van de Mzilikazi kunstschool in Bulawayo liggen fikse hopen kiel op tafels. In het bijbehorende winkeltje zijn de eindprodukten te zien: aardewerken borden in alle vormen en maten, serviezen, wandtegels die samen een schilderij vormen en kielbeelden van alle mogelijk dieren in glanzende kleuren.

Het Mzilikazi Arts and Crafts Centre is een begrip in Zimbabwe, vooral dankzij de ceramiek, de waterverfschilderijen en de ijzeren beelden. De werkplaats ligt in de gelijknamige volkswijk van Bulawayo, de tweede stad van Zimbabwe. De wijk en het centrum zijn genoemd naar de legendarische stichter van het Ndebele rijk in het zuiden van het land.

De ceramiek werkplaats begon al in 1957 en is uitgegroeid tot een onderneming waar nu zeventig mensen de kost verdienen. In 1963 kreeg de werkplaats het fraaie gebouw en kregen ook andere takken van de beeldende kunst een kans. In de ruimte die als galerie dienst doet hangt een collectie schilderijen, het resultaat van een cursus.

De werkplaats maakte naam met waterverf. Taferelen uit het dagelijks leven: een slagerswinkel, mensen wachten op de bus, uitzicht op een township. Een van de bekendste schilders die Mzilikazi heeft voort-

gebracht is Dumisani Ngwenya.

Mzilikazi is vooral ook een school. Ongeveer 130 studenten kunnen zich oefenen in schilderen, ceramiek, grafiek, fotografie, textielontwerpen en beeldhouwen. De opleiding duurt anderhalf tot drie jaar. Dominic Mkhosi is één van de zeven kunstenaars die les geven. Hij legt uit dat de werkplaats werkloze jongeren aan een vak wil helpen. In een proefperiode van twee weken moeten aspirant studenten hun talent bewijzen.

Voor de ontwerpafdeling van de hogere technische school heb je een diploma van de middelbare school nodig (O level, een soort Mavo) en de meeste leerlingen zakken daarvoor, aldus Mkhosi. Leerlingen met een Mzilikazi diploma kunnen in de eigen ceramiekwerk-

plaats terecht of bij andere bedrijven. Het centrum verzorgt ook cursussen voor scholen en in de avonden voor volwassenen.

Naakte man

In de tuin voor het gebouw staan stenen beelden in het gras. Maar het zijn vooral de ijzeren beelden van Adam Madebe die Mzilikazi een eigen gezicht hebben bezorgd in de Zimbabweanse beeldhouwkunst. Drie jaar geleden zorgde een reusachtige ijzeren man van Madebe voor opschudding, vertelt Mkhosi. „De grote man was naakt, en dat strookte niet met de Afrikaanse cultuur, vond de minister. Het museum in Bulawayo heeft het beeld in de ijskast gezet. Er waren veel ingezonden brieven in de krant. Mensen die geschokt waren en anderen die het terug wilden in

In Mzilikazi. Aquarel: Collet Dlamini.

Adam Madebe. Foto: Wim Bossema.

het museum". Maar het beeld bleef in de kelder.

In een andere atelierruimte is de gewraakte kunstenaar zelf aan het werk. Het is weer een naakte man, maar dit keer met een schaamlapje. „Ik zou hem liever echt naakt hebben, maar er zit niets anders op", verzucht Madebe. Het beeld is het laatste van een groep van drie. Hij waarschuwt met een wijs gebaar een collega mijnwerker die een derde man uit een gat trekt.

Het half afte beeld laat goed zien hoe Madebe te werk gaat. Onder het ijzer is een beeld van klei te zien. Over dat model last de beeldhouwer kleine stukjes gezaagd ijzer aan elkaar. Daardoor krijgt het harde materiaal een buigzame, glooiende, menselijke vorm. Ondanks het smeedwerk zijn Madebe's figuren opvallend realistisch.

Voorheen werkte Madebe in steen en klei. Het hol maken van de klei figuren bracht hem op het idee om in ijzer te gaan werken. Om een

ceramiek beeld hol te krijgen moest hij ook verschillende delen aan elkaar voegen. „Ceramiek is zo kwetsbaar, ik wilde iets dat langer zou blijven bestaan". Hij ging naar een smeedwerkplaats om het vak te leren.

Madebe voelt zich een beeldhouwer. Hij vindt dat zijn werk hoort bij de Zimbabweanse beeldhouwkunst, ook al is het nog zo anders. Hij maakt geen fantasiefiguren maar gebruikt het menselijk lichaam als model. De weinige andere Zimbabweanse beeldhouwers die in ijzer werken, maken vooral abstract werk. „Ik heb wat abstract gemaakt, maar ik houd daar niet van", zegt Madebe.

Hij werkt ook anders dan zijn collega's die zich laten leiden door de vorm van de steen. „De voorstellingen groeien in mijn hoofd. Ik maak wel schetsen, voornamelijk in klei". De beelden van Madebe doen een menselijk model vermoeden, maar de kunstenaar zegt dat hij niet meer werkt met modellen. „Ach ik boetseer al negentien jaar mensenfiguren".

De ijzeren sculpturen van Madebe winnen snel aan populariteit. Hij heeft nog niet in het buitenland geexposeerd, maar in Bulawayo kom je de bijna naakte ijzeren mannen en vrouwen in parken en openbare gebouwen tegen. Het nationaal museum in Harare heeft ook werk van Madebe gekocht.

Madebe's werk is nog uniek in Zimbabwe, maar hij leidt tien jongeren op. Op een binnenplaats van het Mzilikazi centrum last een jongen een gigantische neushoorn in elkaar, onder het toezicht oog van Madebe.

Canon Paterson Art and Craft Centre

„Creaties zijn in de mode"

Het Canon Paterson Art and Craft Centre staat op een van de drukste plaatsen in Harare's armenwijk Mbare. Vlakbij de rumoerige standplaats van de streekbussen, waar honderden mensen bepak en bezakt hun bus aan het zoeken zijn. Tegenover de meest bezochte markt van de stad en achter het Rufaro voetbalstadion. Toch valt het centrum voor kunst en handwerk meteen op, door de kleurige muur.

Achter die muur zitten tientallen kunstenaars te hakken en te schuren. De bomen op de binnenplaats geven een beetje schaduw bij het werk. Het bijbehorende winkeltje puilt uit van de stenen dieren, mensenhoofden, schaakstukken en meer abstracte beelden. „Toeristen weten de werkplaats wel te vinden, ook al ligt die buiten het stadscentrum", zegt Clemence Chawabounza, de manager van de coöperatie. Tijdens de blanke overheersing was Mbare het zwarte ghetto.

De Canon Paterson werkplaats is ook één van de belangrijkste leveranciers voor de curio shops en galleries in het chic centrum van Harare. De coöperatie is genoemd naar zijn stichter, een Britse missionaris. Paterson spoorde Afrikaanse jongeren aan om te schilderen en te beeldhouwen. Heel beroemd is zijn kerk in het zuiden van Zimbabwe waar de fresco's allemaal gemaakt zijn door Afrikaanse kunstenaars in de jaren rond 1950. De Bijbelse figuren zijn geportretteerd als Afrikanen.

„In 1974 kwam Paterson naar Harare, dat toen nog Salisbury heette", vertelt Chawabounza. Hij wilde werkloze jongeren aan een ambacht helpen. Toen Paterson twee jaar later stierf, gingen de beeldhouwers als coöperatie door. De stenen worden gemeenschappelijk ingekocht en Chawabounza regelt de verkoop van de stukken. Voor zijn salaris en de huur van het pand staan de kunstenaars 5 procent van hun omzet af aan de coöperatie. In de loop der jaren kwamen en gingen ongeveer 250 beeldhouwers. Nu werken er 59. Iedereen mag het vak komen leren, maar er zijn veel meer kandidaten dan plaatsen.

K. Rwanza is voorzitter van de coöperatie. Hij is een beeldhouwer van het eerste uur. Sinds de dag dat Paterson hem zijn eerste steen gaf om uit te proberen, heeft hij duizenden beelden verkocht, vertelt hij. Hij schuurt aan een groot mensenhoofd, zijn specialiteit. „Dit is een man die bang is, kijk maar naar zijn handen". De stenen man houdt zijn hoofd in een vertwijfelde greep.

„De smaak van de klanten is veranderd de afgelopen jaren", zegt Rwanza. Vroeger kwamen de mensen vooral om realistische afbeeldingen van dieren en mensenhoofden te kopen. Nu gaat hun voorkeur meer uit naar 'creaties', meer abstracte vormen, „die je zelf moet bedenken". Hij heeft een paar lievelingsstukken voor zichzelf ge-

houden: een madonna staat bij hem thuis en in de tuin heeft hij mensenfiguren van hout staan.

Toeristenhotel

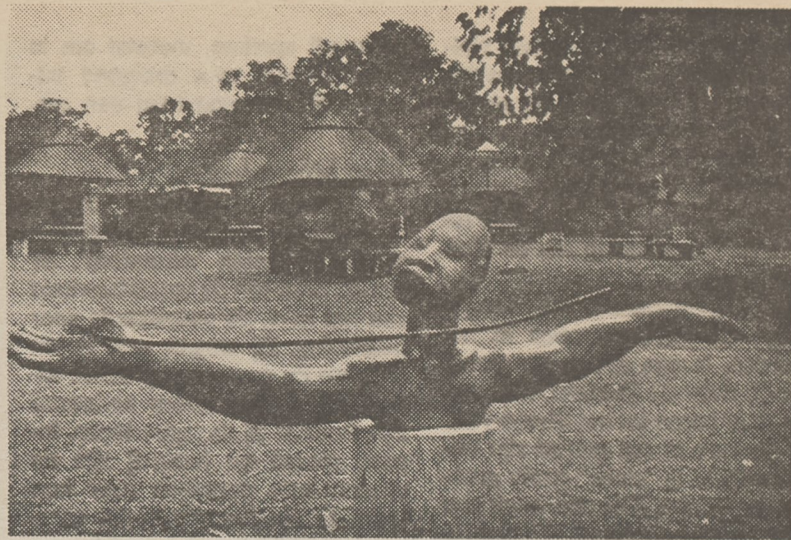
Tegenover hem zit Innocent Mavhu. Hij is nog maar pas in de werkplaats en weet nog niet of hij mag blijven. Rwanza leert hem het vak. Mavhu werkte tot voor kort als kok in een toeristenhotel bij de beroemde Victoria Watervallen. Maar het loon was hem veel te laag. Als hij het beeldhouwen onder de knie krijgt, wil hij terug. „Hier in Harare is veel te veel concurrentie en bij de Victoria Watervallen komen heel veel toeristen die mijn beelden zullen kopen", verduidelijkt hij.

De meeste beelden in de Canon Paterson werkplaats zijn vaardig gemaakt, maar worden niet gezien als „echte kunst". „In de galleries zien ze ons als amateurs", zegt Zacharia Njoko, licht verontwaardigd. „Maar als je de beelden van de gevestigde beeldhouwers en sommige van onze werkstukken naast elkaar zou zetten zonder de namen erbij, zouden veel zogenaamde kunstkenner het verschil niet zien".

Njoko heeft zelf een aantal beelden verkocht aan de stadse galleries. Hij richt zich meer en meer op 'kunstbeelden'. „Ik wil iets buitengewoons maken, ingewikkelde beelden, iets nieuws. Mijn dieren en mensenhoofden verkopen goed, daar gaat het niet om, maar ik ben er niet meer tevreden mee". Hij maakt nu gepolijste beelden: een groot puntig hoofd en een klein hoofd met twee gezichten. „Mijn zus kreeg onlangs een tweeling", zegt Zacharia. „Ik wil beeldhouwen wat ik om me heen zie gebeuren". Maar om de kost te verdienen maakt hij ook nog beelden op bestelling. Hij toont portretten van een oude man en een oude vrouw, zoals je die bij honderden ziet. Ze zijn perfect gemaakt, maar „ik doe het niet graag meer".

Chapungu Village

Big business

Beeld van Taptumo Gutsa in Chapungu Village. Foto: Hannie Koch.

Beeldhouwen is voor sommigen „big business" in Harare. De succesvolle kunstenaars vinden hun weg naar prestigieuze galleries in het centrum. De prijzen lopen er uiteen van enkele honderden tot vele duizenden guldens. De galeriehouders zijn van Europese afkomst. Ze kennen de Europese en Amerikaanse kunstmarkt door en door. De kunsthandel legt hen geen windeieren: ze strijken een percentage van veertig tot vijftig procent op.

In het weekblad Financial Gazette, speciaal voor zakenlieden, prijst galeriehouder Roy Guthrie beelden aan met de tekst: „Een mooie investering

Er bestaat geen betere!" Met succes: de beelden van beroemde kunstenaars zijn al zo waardevast dat zakenlieden er hun kapitaal in beleggen. Beelden sie-

ren bankgebouwen en vullen de tuinen van rijke mensen.

Guthrie's Chapungu Village, even buiten de stad, is een van de mooiste galleries in Harare. Chapungu betekent adelaar, een verwijzing naar de antieke, stenen vogelbeelden van Great Zimbabwe. De galerie heeft de vorm van een Afrikaans dorp. Het licht glooiende veld staat vol beelden. Een hoekje is bestemd voor speciale tentoonstellingen. Dit keer staat Bernard Takawira in het zonnetje.

In het 'dorp' werken negen uitverkoren beeldhouwers. Twee van hen zitten in de schaduw van een boom te hakken. Het is een doordeweekse dag en het is rustig. Op zondag is dat wel anders, vertelt een van de beeldhouwers, dan stromen de toeristen toe. „Soms voel ik me hier als een aap in de diertuin", vertrouwt hij me toe. Maar de verdiensten maken de ongemakken meer dan goed.

Groot Zimbabwe

Herinnering aan een oude cultuur

In het zuiden van Zimbabwe ligt een grote ruïne: Groot Zimbabwe. Deze antieke stad heeft het land zijn huidige naam gegeven. 'Zimbabwe' betekent 'huizen van steen', en in vervlogen eeuwen hebben de Zimbabweanen veel van dit soort steden gebouwd. Maar de ruïnes bij Masvingo zijn de grootste en meest indrukwekkende.

Groot Zimbabwe valt op in het kale landschap. Muren liggen aangeplakt tegen een heuvel van grote rotsblokken. Een smal pad leidt omhoog. Vanaf die hoge plek heb je een wijds uitzicht. Beneden in de vlakte ligt het andere deel van de stad: een hoge, cirkelvormige muur met lagere muren binnenin. Een kegelvormig bouwsel domineert het schouwspel.

Toen de eerste Europeanen op Groot Zimbabwe stuitten konden zij niet geloven dat dit enorme bouwwerk door Afrikanen was gemaakt. Zij opperden allerlei bizarre theorieën over de mogelijke bouwers. Zo bezwoer een ontdekkingsreiziger dat Groot Zimbabwe het werk was van de Egyptenaren die duizenden kilometers naar het zuiden waren getrokken.

Maar deskundigen zijn het er nu

wel over eens dat Groot Zimbabwe de residentie was van een Shona koning. De bouw van Groot Zimbabwe is waarschijnlijk begonnen rond 1200. De bloei van de stad lag rond 1350. Tegen 1500 verlieten de inwoners Groot Zimbabwe, waarschijnlijk gedwongen door honger.

Groot Zimbabwe was geen stad zoals bij ons in de middeleeuwen. De imposante muren dienden niet als verdedigingswerk. De koningen van Groot Zimbabwe wilden met de bouwwerken hun macht tentoon spreiden. Groot Zimbabwe was het symbool van een grootse cultuur.

Tempel

Het bouwwerk op de heuvel was waarschijnlijk een tempel voor de voorouders. Tussen de muren in de vlakte hadden de adellijke personen hun hutten gebouwd. De gewone mensen woonden er omheen. Op het hoogtepunt woonden er waarschijnlijk 10.000 mensen in Groot Zimbabwe. Het was de grootste stad in zwart Afrika in die tijd. De inwoners leefden van de veehouderij. Zij hielden hun vee op de uitgestrekte vlakten buiten de stad.

In de ruïnes van Groot Zimbabwe

zijn veel kunstvoorwerpen gevonden. Het meest beroemd zijn de beelden van vogels op stenen zuilen. Hun afbeelding is nu te vinden op de nationale vlag. De meest bedreven vorm van kunstnijverheid was echter het pottenbakken. De mooiste exemplaren werden tentoongesteld op trappen tegen de muren.

In Groot Zimbabwe waren ook ijzeren hakbijlen, gongs en koperen speren, die dienden als pronkstukken. De adel van Groot Zimbabwe versierde zich met koperdraad, gewonden om armen, benen en de hals. Koperen kruisen dienden als geld. De meeste voorwerpen van ijzer en koper zijn

waarschijnlijk afkomstig uit andere delen van Zimbabwe. De inwoners van Groot Zimbabwe ruilden die schatten tegen vee.

Koninklijke hut

Er zijn ook prachtige gouden sieraden gevonden in de ruïnes. Er was weinig goud in het Zimbabwe van die tijd. Het edelmetaal werd gevonden in rivierbeddingen en tussen de rotsen. Alleen de koninklijke familie kon zich gouden sieraden veroorloven.

De koninklijke hut was behangen met katoenen kleden en de koning tooide zich met een katoenen gewaad. Hij had zijn eigen wevers. Katoen werd niet verbouwd in de omgeving van de stad en werd van ver aangevoerd, uit de Zambezi vallei.

Van de katoenen kleding en het houtsnijwerk is nu weinig meer over. Wat de eeuwen heeft getrot-

seerd zijn de metalen voorwerpen en de muren. De grote muur in de vlakte is 250 meter lang en er is 15.000 ton natuursteen in verwerkt. De bouwers gebruikten geen cement. De muren zijn steen voor steen opgestapeld. Aan de bovenrand is een fraaie decoratie aangebracht. Aan de muren is nog te zien dat de bouwkunst beter werd in de loop van de eeuwen. De oudste muren zijn ongelijkmatig en ruw. In de latere muren passen de stenen bijna naadloos op elkaar.

Na het verval van het rijk van Groot Zimbabwe kwamen andere rijken op. Ook de nieuwe heersers bouwden stenen steden, zoals dat van de Ndebele koning Khami in de buurt van het huidige Bulawayo. Maar geen van de latere Zimbabwe's kreeg de omvang van Groot Zimbabwe. Met het binnendringen van de Europeanen in de achttiende en negentiende eeuw raakten de Afrikaanse koningen hun macht en rijkdom kwijt. Daarmee kwam een einde aan de magnifieke traditionele Zimbabweaanse bouwkunst.

Groot Zimbabwe, zoals het vroeger geweest moet zijn. Tekening: Zimbabwe Co-operative Craft

Geloof

Mensen en geesten

Veel beelden uit Zimbabwe stellen dieren voor. Als je de beeldhouwers vraagt waarom zij zoveel dieren uit steen hakken, zeggen ze dat zij opgegroeid zijn met dieren in hun omgeving. Maar er is meer. Beesten spelen een belangrijke rol in de geloofsbeleving van de Zimbabweanen.

De beeldhouwers van Tengenenge en Gurube wonen in het noorden, in een streek die grenst aan de rivier de Zambezi. De mensen daar beren tot het Shona-volk. De Shona's in dat gebied zijn onderverdeeld in 'clans'; grote groepen verwanten. Elke clan heeft een bepaald dier als totem. Zo kun je behoren tot de clan van de kip, of tot de clan van de olifant en noem maar op. Het dier van je clan mag je niet eten. Doe je dat wel, dan word je ziek.

De Shona geloven in het rijk van de geesten. Zij zien het leven als een korte gebeurtenis, als wier dat af en toe komt bovendien in een rivier. Er bestaan drie soorten geesten: de geesten van gewone mensen, de geesten die horen bij de adellijke stam en de geesten van dieren.

De geesten van gewone overledenen heten 'midzimu'. Zij zorgen voor het welzijn van hun clan. De Shona zien hun voorouders als wind: ze hebben geen vorm en kunnen overal opduiken. Niets menselijks is de midzimu vreemd: ze hebben emoties en verlangens. Maar zij zijn goed van nature. Zij pesten hun mensen nooit. De enige reden waarom een voorouder „iemand ziek zal maken is om te laten weten dat hij of zij” via die per-

soon wil spreken, meestal om te waarschuwen voor dreigend onheil. Zo'n persoon heet een medium.

Vruchtbaarheid

De adellijke geesten, de voorouders van de chiefs, zijn de belangrijkste. Zij heten 'mhondoro'. Zij zijn de bron van de vruchtbaarheid van het land, de voorwaarde voor overleving. Zij zorgen voor regen en laten de gewassen groeien. Alleen als de mhondoro vertoerd zijn, houden zij de regen tegen. Incest, moord en hekserij zijn de voornaamste oorzaken voor hun toorn. Er zijn dan uitgebreide ceremonies nodig om een eind te maken aan droogte en honger.

Mhondoro betekent leeuw. Als een chief sterft, zoekt zijn geest een leeuw in het bos en treedt bij dit beest binnen. Een mhondoro heerst over een afgebakend gebied, net als een chief.

De geesten van dieren leiden een eigen leven. Maar ook zij kunnen soms bezit nemen van mensen en

spreken door de mond van dat medium.

Sommige mensen kunnen geen midzimu worden. Bij hen is iets mis gegaan in het leven. Zij zijn kinderloos gebleven, zijn vermoord of zijn niet begraven na hun dood. Hun geesten heten ngozi en zijn gevaarlijk. Deze geesten dolen door het dorp en zaaien ongeluk en verderf waar ze maar kunnen. Zij zijn de kwade tegenpool van de midzimu. Zij nemen wraak voor het ongeluk dat hen in hun leven heeft getroffen. Om ngozi stil te houden worden kinderloze mensen soms begraven met een rat, een plank of een lege maiskolf, als een kind op de rug gebonden.

Heksen

Een ander soort mens dat geen midzimu (het enkelvoud van midzimu) kan worden is de heks, de muroyi. Heksen eten vlees van dode mensen, zij begaan incest en plegen overspel. 's Nachts lopen zij naakt rond in het dorp en begaan hun misdaden. Zij kunnen zich ver-

anderen in slangen, krokodillen en hyena's. Als slang verstopt een heks zich in een pot en wacht tot de echtgenoot weg is. Dan verkracht hij de vrouw des huizes. Of hij houdt zich in de vorm van een krokodil schuil langs de waterkant en grijpt vrouwen die de was komen doen. Heksen rijden vaak rond op de rug van een hyena.

Mensen kunnen op twee manieren muroyi worden. Sommigen zijn bezeten door de geest van de hyena, een beest dat 's nachts rond dwaalt en dode dieren eet. Maar mensen kunnen ook uit vrije wil een heks worden: door in de leer te gaan bij een muroyi.

De mensen geloven dat er honderden, misschien wel duizenden heksen rondlopen in de streek. Maar het is moeilijk uit te maken wie een muroyi is. De enige die dat met zekerheid kan vaststellen is de n'anga, de geestenbezweerder en kruidendokter. Als je iemand verdenkt, ga je naar een n'anga, die een ritueel uitvoert. De straf voor hekserij is de dood.

Over het algemeen beschermen de midzimu hun mensen tegen kwade bedoelingen van een muroyi. Het is daarom heel belangrijk om op goede voet te blijven met je voorouders.

Als je weet wat de Shona in dit gebied geloven, worden sommige beelden opeens een stuk betekenisvoller. In Tengenenge zag ik een collectie beelden, bestemd voor een Bulgars 'museum voor de humor'. Tengenenge's drijvende kracht, Tom Blomfield, had de verhalen bij de beelden verzameld. Bij een beeld bij van een naakte vrouw in een cape zegt hij: „vrouw die 's nachts langs de huizen gaat en mannen verleidt”. Een half man, half aap-zeven: „man die zijn eigen totem at en daarom zelf aap wordt”. Twee lachende vrouwenfiguren: „een lange en een kleine vrouw die een vrouw uitlachen omdat ze geen kinderen kan krijgen”.

Sanwell Chirume

Een hard hoofd vol ideeën

Sanwell Chirume hakt in een grote steen. Het wordt een buffel. „De buffel sterft, dat kun je zien aan zijn ingevallen flanken”, verduidelijkt de kunstenaar. De vorm en de afmetingen van het brok steen vertellen hem wat hij moet maken. „Met deze steen kon ik geen beest met veel vlees en vet maken, dus bedacht ik: dit moet wel een heel oud dier zijn”.

Sanwell Chirume. Foto: Ernst Schade.

Sanwell werd in 1941 geboren in Gurube, in de buurt van Tengenenge. Zijn vader had een winkel. Op school was Sanwell geen licht. „Mijn vader zei: jouw hoofd is te hard, je moet maar gaan werken”. Hij werkte in de bouw maar hoorde in het begin van de jaren zeventig van Tengenenge. Hij had het beeldhouwen snel onder de knie.

Vervolg pag. 7

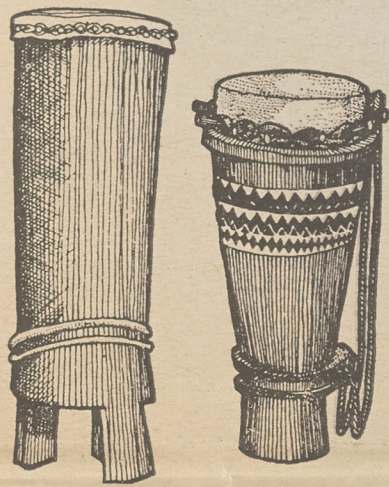

De Olifantenjacht. Voorhistorische rotstekening bij Domboshawa. De rotstekeningen in Zimbabwe zijn gemaakt tussen 10.000 en 2.000 jaar geleden.

Alles draait om het ritme

In geen werelddeel bestaan zoveel verschillende trommels als in Afrika. Het maken van trommels is de trots van elk volk. Ook in Zimbabwe is er een grote variëteit. De Shona in het gebied rond Masvingo maken ze hoog met drie korte pootjes. De Tonga bij het Kariba meer maken ze met een smalle poot en versieren de trommels met snijwerk en kleurstoffen. Sommige drums kun je onder je arm klemmen. Andere zijn zo groot dat ze bijna niet te dragen zijn.

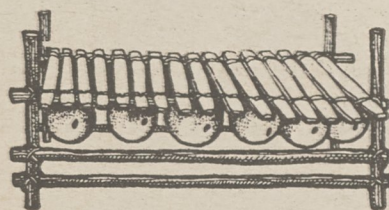
Ritme is de basis van de traditionele muziek. Die muziek kan niet los gezien worden van de ceremonies en feesten die erbij horen. Dansen en zingen horen erbij. Er zijn meesterdrummers en dansers voor speciale gelegenheden, maar over het algemeen neemt iedereen

Karanga drum en Tonga drum.

deel aan de gebeurtenissen. De ceremonies roepen een stemming op, de ritmes zwepen de deelnemers op, soms tot extase.

Ook de andere traditionele instrumenten van Zimbabwe staan in dienst van de ceremoniële gebeurtenissen. Het land is rijk aan ratels

Marimba.

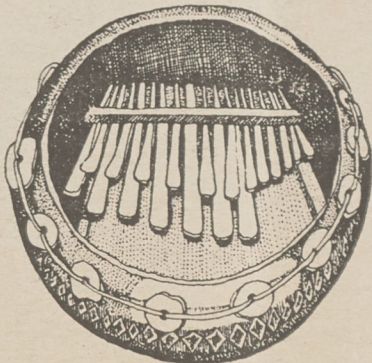
en rammelinstrumenten aan enkels, armen en rond de nek. Fluiten en trompetachtige blaasinstrumenten, meestal gemaakt van dierenhoorns, zorgen voor eenvoudige melodieën maar ondersteunen vooral de ingewikkelde ritmes. De grootste trompet is gemaakt van een kudu hoorn.

De marimba zorgt voor meer melodie. Deze xylofoon is gemaakt van een houten frame. Op een touw liggen gestemde blokken van hardhout met elk een eigen toon.

Het aantal leggers loopt uiteen van 10 tot 22. Er bestaan vier soorten marimba's: sopraan, tenor, bariton en de majestueuze basmarimba. Meestal worden ze tegelijk door een groep bespeeld.

Zimbabwe is ook het land van de mbira, de duimpiano. Op een plankje is een serie metalen plaatjes bevestigd van verschillende afmetingen. Het instrument wordt tussen de handen geklemd en bespeeld met de duimen. De ingewikkelder mbira hebben twee rijen plaatjes en de hoge tonen worden met de wijsvingers getokkeld. Allerlei voorwerpen kunnen gebruikt worden als klankkast: kalebassen, houten kastjes en vroeger ook dierenschelds en schildpaddenschelden.

De mbira is een van de oudste instrumenten van Zimbabwe. Men geloofde dat de geesten van de voorouders opgeroepen konden worden met de muziek van de mbira. De naam van het instrument stamt van 'bira' een ceremonie ter ere van de voorouders. Bij de ceremonies speelde meestal een groep van mbiraspelers samen.

Mbira.

De laatste vijftien jaar maakt de mbira een opvallende opleving door. In dorpen is het een populair instrument bij feestjes. Sommige mbira musici zijn nationaal vermaard en hebben een nieuwe stijl ontwikkeld. Hun muziek is een bron van inspiratie voor veel musici in de moderne Zimbabweaanse popmuziek.

Zimbabwe Beat

Thomas Mapfumo, de leeuw van Zimbabwe. Foto: Ton Verhees.

De Bhundu Boys zijn definitief doorgebroken in Europa. Hun in een Engelse studio opgenomen LP The Jit is een hit. Ze speelden verschillende keren in Nederland en verschenen in popprogramma's op onze buis. De Bhundu Boys zijn het topje van een ijsberg. De popmuziek in Zimbabwe bloeit.

De nachtclubs van Harare en Bulawayo vormen een vruchtbare bodem voor groepen als The Real Sounds, Oliver Mtukudzi, Love-More Manjaivana en de Four Brothers. De Queens Garden, de binnenplaats van een wat verlopen hotel, is één van de centra. Vooral aan het eind van de maand, als iedereen zijn loon binnen heeft, is het er druk. Een van de vaste bespelers van het podium onder een afdakje is Thomas Mapfumo, die de reputatie heeft van 'vader van de Zimbabweaanse pop'.

Mapfumo maakte naam met zijn 'chimurenga muziek'. Die titel slaat op de politieke inhoud van zijn teksten, die voor de onafhankelijkheid de vrijheidstrijd ondersteunden.

Mapfumo mengt invloeden van de Zimbabweaanse traditie met die van de Jamaicaanse reggae. Eind vorig jaar maakte hij een grote klap met de song Corruption, een spotlied op leiders die zichzelf verrijken. Een actueel thema in Zimbabwe, omdat het afgelopen jaar geplaagd werd door een corruptieschandaal dat verschillende ministers hun baantje kostte.

De Zimbabweaanse popmuziek is veelzijdig. De rumba uit Zaïre heeft een grote invloed uitgeoefend op een aantal groepen. Uit Zuidafrika waaiden meer jazzy klanken over. Een van de nieuwe, opkomende bands is llanga. Hierin zitten zowel zwarte als witte musici, een zeldzaam verschijnsel in dit land waar integratie van de verschillende bevolkingsgroepen nog steeds niet erg wil vlotten. Het muzikale resultaat is een opvallende combinatie van melodieuze Westers in het gehoor liggende songs en de Afrikaanse swing. De rokerige Playboy Nite Club was afgeladen tijdens hun optreden.

Sanwell Chirume

vervolg pag. 6

Maar toen de bevrijdingsoorlog te hevig werd, vertrok hij en ging op een eigen akker werken. In 1985 keerde Sanwell terug naar het beeldhouwvak.

Zoals bij de meeste Zimbabweaanse beeldhouwers vormen dieren de belangrijkste inspiratiebron voor Sanwell Chirume. Veel dieren „bestaan alleen in mijn hoofd. Met mijn ogen heb ik ze niet gezien". Je hebt 'gewone dieren', en beesten die een geest hebben, zoals de slang en de leeuw, vertelt Chirume. Die beesten moet je met rust laten en respecteren.

Het leven zit vol geesten, kleine en grote. De hoogste geest is Chaminuka. Sanwell: „Als de regen niet komt, kun je naar de plek van de grote geest gaan. Twee of drie dagen lang slaan we op de drums en dansen. Dan zegt de geest: 'julie kunnen met een gerust hart naar huis gaan'. En voor je goed en wel thuis bent, regent het al".

Ook de overleden voorouders leven als geesten voort. Sanwell: „Mijn grootvader was overleden. Na vier jaar kwam hij terug in mijn hart, ik ging het bos in, naar de n'anga (de geestenbezweerder en kruidendokter). Hij sneed planten voor me als medicijn. Daarna was ik weer rustig".

Het leven als beeldhouwer bevalt Sanwell Chirume. De dagen van ploeteren op een arme akker en van lange dagen zwoegen op tabaksplantages is voorbij. „Ik werk hier met mijn hoofd. Als ik lui ben, is dat mijn zaak. Dan verdien ik gewoon niets. Als ik hard werk en het beeld komt snel uit de steen, dan verdien ik veel geld".

We moeten een bijna droge rivierbedding oversteken om het erf te bereiken van Tufo Mudenda, bouw-er van drums. Mudenda woont in het district Binga, in het westen van Zimbabwe. Het is een streek waar de wegen in de verre omtrek van zand zijn. Karangwe heet het gehucht; een ziekenhuisje, school en winkel van de katholieke missie en daaromheen verspreide erven.

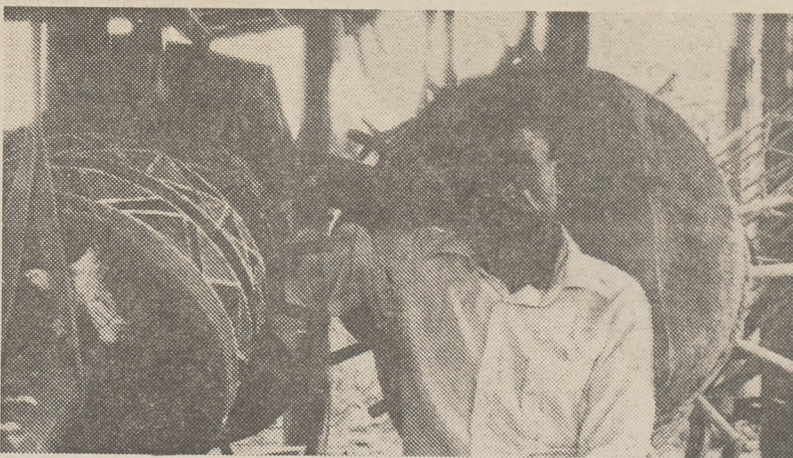
Mudenda zit onder een boom en nuttigt een bord pap. Een trommel in aanbouw doet dienst als stoel, een andere als tafel. De ronde hutten van hemzelf, zijn vrouwen en zijn zoons staan meters van elkaar op een zanderige vlakte met hier en daar een boom. Op het erf spelen kinderen, overal scharrelen kippen en geiten rond. Af en toe duikt een koe op achter een bosje.

Tufo Mudenda is een van de vermaarde trommelbouwers van het Tonga volk. De Tonga woonden van oudsher in de Zambezi vallei. Eindeloze natuurgebieden vol wilde dieren scheiden hen van de andere Zimbabweanen. In hun afgezonderde bestaan hielden zij een heel eigen cultuur in leven. Ze hebben een eigen taal, eigen gebruiken, eigen ceremonies. In de oude tijd maakten ze sieraden en feestkledij van kralen die ze met handelaren van buiten tegen ivoor hadden geruild.

De Tonga leefden van de akkerbouw in de vallei, van de visvangst en van de jacht. Maar zo'n dertig jaar geleden kwam daar plotseling verandering in. Door de bouw van de Kariba dam in de Zambezi begon het water te stijgen. De Tonga moesten plaatsmaken voor het enorme Kariba stuwwaer. Mudenda en zijn mededorpelingen werden met vrachtwagens van het koloniale bestuur zestig kilometer

De bouw-er van drums

Trommels van de dood

Tufo Mudenda. Foto: Wim Bossema.

landinwaards gebracht. Hun hutten en de graven van de voorvaders verdwenen onder water.

Veel van de oude cultuur is verdwenen. Kralen versierselen zijn schaars geworden. Maar andere kunstuitingen bleven voortbestaan. Nog steeds maken houtsnijders de karakteristieke krukken met onder de zitting een houten voorstelling van een of ander dier. Nieuwe motieven hebben hun intrede gedaan: een houten autobus onder je stoel was een tijdje in de mode.

Boomstam

De trommels van de Tonga zijn gesneden uit een boomstam. Ze staan op poot, alles uit één stuk. De poot en de trom zelf zijn hol gemaakt. Over de bovenkant hoort een olifantenhuid gespannen te worden, legt Mudenda uit. Maar

door de bescherming van de olifant is zijn huid moeilijk te krijgen en moet de trommelbouwer zijn toevlucht nemen tot koeienvel.

Mudenda is gespecialiseerd in de ngoma, de dodedrum. De trommels die bij begrafenissen worden gebruikt staan het hoogst in aanzien bij de Tonga. Er bestaan ook hoge trommels zonder poot, die gebruikt worden bij allerlei feestjes, maar die zijn van minder allooi. Mudenda leerde het vak van ngoma bouw-er van zijn oudere broer, die het op zijn beurt weer van een ander familielid had geleerd. Hij laat ons trots zijn collectie zien. Onder een voorraadschuur op palen bungelen een stuk of tien trommels van verschillende grootte. Het pronkstuk is een oude grote drum met olifantenhuid bespannen. De buik is besneden en be-

schilderd met de driehoekige Tonga motieven.

Een begrafenis wordt begeleid door vijf drums, vertelt Mudenda, variërend van een kleine drum met een hoge toon tot de grote, sonore trom. Elke drum heeft een eigen naam. De vijf drummers weven met elkaar een ingewikkeld ritmisch patroon. „Ze moeten goed naar elkaar luisteren en elkaar beantwoorden". De plechtigheid duurt vier dagen. In de nacht van de tweede dag beginnen de trommels te roffelen. Het duurt tot het weer licht wordt. In de nachten daarop klinken de drums eveneens onophoudelijk. Na de vierde nacht is de overledene een Muzimbu, de geest van een voorvader, geworden, legt Mudenda uit.

De nachtelijke muziek is bedoeld „om de mensen droef te maken, om hen te herinneren aan de overledene". De vrouwen dansen en zingen. Mannen en vrouwen blazen op fluitjes van dierenhoorns. Ook daarvan zijn er vijf met een eigen naam en toonhoogte. Door op verschillende momenten te blazen maken de spelers een melodie.

De muziek heeft een vast patroon. De kleine trom begint, daarna valt de op een na kleinste in, en zo door tot alle vijf klinken. Met de fluiten gaat het net zo. Twee jaar na de begrafenis wordt opnieuw een plechtigheid gehouden. „Om de voorvader te laten merken dat wij hem nog niet vergeten zijn", verklaart de trommelbouwer.

Van Radio Radboud tot Radio Freedom.

U woont in deze streek, maar u woont ook op deze wereldbol. Daarom geeft De Gelderlander u het nieuws van hier tot ginder. En van klein tot groot.

Van Kleiduifschieten tot Mijnenjagen. Van Presikhaaf tot Perestrojka. Van Staatsbosbeheer tot Waldheim. Van het Loo tot De Verboden Stad. En van Mestbank tot Westbank. Elke ochtend vers. In 14 sterk streekgebonden edities.

Helder geschreven, met eigen, soms pittig, commentaar. Goed geïnformeerd. Overzichtelijk ingedeeld, met o.a. pagina's stad, streek, binnen- en buitenland, sport, kunst, film en popmuziek.

En bovendien bijzonder voordelig. Als u nu de bon instuurt voor een proefabonnement van 4 weken, krijgt u de krant de eerste twee weken gratis.

Ik neem De Gelderlander vier weken op proef en betaal maar f 11,60. Ik krijg hem dus twee weken gratis.*

Naam: _____

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Tel nr. (voor controle bezorging): _____

S.v.p. invullen en opsturen naar De Gelderlander, Antwoordnummer 352, 6500 VC Nijmegen. Of bel gratis: 06-0227474 (uitsluitend voor het opgeven van abonnement).

*N.B. Aanbod geldt alleen als u de afgelopen 3 maanden geen proefabonnement heeft gehad.

08-0016

De Gelderlander opent je ogen.